

III. Diagnoza – opis obszaru i ludności

III. 1. Położenie i gminy tworzące LGD BnP

Pod względem administracyjnym obszar LGD BnP tworzy 16 gmin z trzech powiatów województwa podlaskiego tj.: Wysokie Mazowieckie (Wys. Maz gm.), Kulesze Kościelne (Kulesze Kość.), Szepietowo, Nowe Piekuty, Czyżew, Ciechanowiec, Klukowo, Rudka, Brańsk, Kołaki Kościelne (Kołaki Kość.), Rutki, Szumowo, Zambrów oraz miasta Brańsk (Brańsk m.), Wysokie Mazowieckie (Wys. Maz. m.) i Zambrów (Zambrów m.).

Tabela 1. Powierzchnia i typ gmin wchodzących w skład LGD w 2014 r.

Jednostka terytorialna	Typ gminy	Powiat	ogółem w ha	ogółem w km ²	Udział pow. gmin w pow LGD %	Identyfikator jednostki podziału
Brańsk m.	miejska	bielski	3243	32	1,54	200302 1
Brańsk gm.	wiejska		22743	227	10,93	200305 2
Rudka	wiejska		7029	70	3,37	200307 2
Wys. Maz. m.	miejska	wysoko mazowiecki	1524	15	0,72	201301 1
Ciechanowiec	miejsko-wiejska		20118	201	9,68	201302 3
Czyżew	miejsko-wiejska		13040	130	6,26	201303 3
Klukowo	wiejska		12385	124	5,97	201304 2
Kulesze Kość.	wiejska		11532	115	5,54	201306 2
Nowe Piekuty	wiejska		10970	110	5,30	201307 2
Szepietowo	miejsko-wiejska		15172	152	7,32	201309 3
Wys. Maz. gm.	wiejska		16648	167	8,04	201310 2
Zambrów m.	miejska	zambrowski	1902	19	0,92	201401 1
Kołaki Kość.	wiejska		7365	74	3,57	201402 2
Rutki	wiejska		19999	200	9,64	201403 2
Szumowo	wiejska		14106	141	6,80	201404 2
Zambrów gm.	wiejska		29940	299	14,40	201405 2
RAZEM LGD	-	-	207 716	2 077	100	-

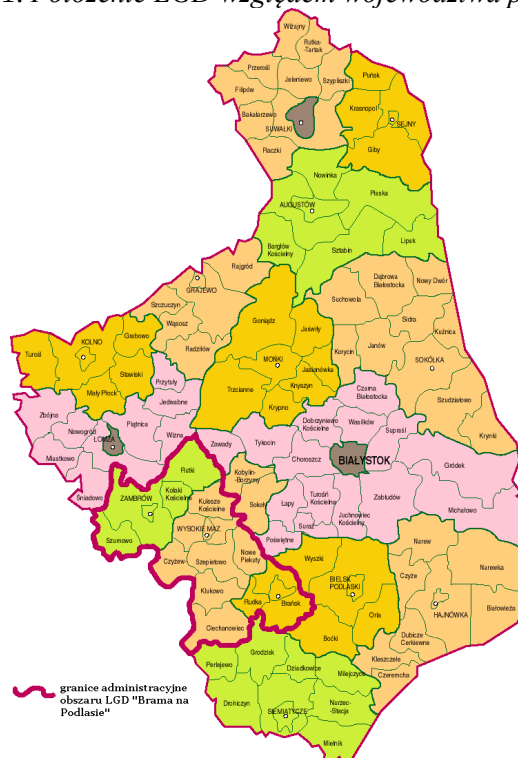
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl, (marzec 2015)

Położenie

Obszar objęty LSR położony jest na terenie południowo-zachodniej części województwa podlaskiego. Zaczynając od północnego zachodu są to: Kotlina Biebrzańska i Międzyrzecz Łomżyński, Wysoczyzna Wysokomazowiecka, wchodząca w skład Niziny Podlaskiej oraz Wysoczyzna Bielska. Obszar lokalnej grupy działania rozciąga się więc pomiędzy doliną górnej Narwi na północy i na wschodzie a podlaskim przełomem Bugu na południu. Na północ od obszaru LGD rozciąga się Kotlina Biebrzańska, zaś na północny-wschód – Wysoczyzna Białostocka. Poprzez starorzecze Nurca południe mezoregionu graniczy z Wysoczyzną Drohiczką i Równiną Bielską.

LGD BnP graniczy z następującymi lokalnymi grupami działania: LGD N.A.R.E.W., LGD „Puszcza Białowieska”, LGD „Tygiel Doliny Bugu”, Stowarzyszenie „Sąsiedzi” oraz od zachodu LGD „Zielone Sioło (woj. mazowieckie). Obszar LGD obejmuje łącznie 2077 km², co stanowi 10,29% województwa podlaskiego. Największy udział w ogólnej powierzchni obszaru LGD przypada gminie Zambrów (299 km²), natomiast gminą o najmniejszej powierzchni jest miasto Wysokie Mazowieckie, zajmujące obszar 15 km².

Mapa 1. Położenie LGD względem województwa podlaskiego

źródło: opracowanie własne

III. 2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze

Ukształtowanie powierzchni

Obszar LGD cechuje jednostajny, lekko pofałdowany krajobraz, typowy dla terenów nizinnych. Morfologicznie teren jest reprezentowany przez typ rzeźby polodowcowej pochodzącej z okresu zlodowacenia środkowopolskiego. Wysoczyznę Wysokomazowiecką cechują lekko faliste równiny bądź płaskie powierzchnie łagodnie rozcięte formami dolinnymi. Na północno-wschodniej granicy obszaru LGD krajobraz staje się bardziej zróżnicowany, dzięki liczniej występującym niewielkim morenowym wzgórzom.

Zasoby wodne

Północno-wschodnia część obszaru LGD leży w dorzeczu Narwi, a jego północna część przylega do strefy ujścia Biebrzy. Narew tworząca rozległe powierzchnie bagien, błot i torfowisk jest jedynym w Europie i jednym z trzech na świecie przykładem rzeki anastomozującej. Rzeki anastomozujące, zwana także rzeką warkoczową to specyficzny, wyjątkowo rzadki typ rzeki, która nie łączy się w procesie erozji rzecznej pojedynczego względnie stałego koryta, lecz płynie siecią rozgałęziających się i łączących się koryt.

Środkowa część obszaru LGD to Wysoczyzna Wysokomazowiecka stanowiąca dział wodny Bugu i Narwi. Niedaleko Wysokiego Mazowieckiego swe źródła mają dopływy Narwi (Jabłonka, Ślina, Rokitnica) oraz Bugu (Brok Mały i Duży). Tworzą one lokalną sieć rzeczna, odznaczającą się dosyć dużą gęstością.

Południowy teren lokalnej grupy działania swe walory turystyczne zawdzięcza w głównej mierze znajdującemu się tam przełomowi Bugu i dolinie jego prawobrzeżnego dopływu – Nurca wraz ze starorzeczem. Nurzec początkowo płynie szeroka doliną, a od Ciechanowca zwęża się aż do ujścia do Bugu. Rzeki ta posiada nieuregulowane koryto wcinające się 2-3 m w terasę zalewową, w obrębie której znajdują się także starorzecza. Wysoczyznę odwadniają również mniejsze ciek wodne. Należą do nich Pełchówka, Siennica, Mścichówka i Kukawka.

We wschodniej części obszaru LGD występuje dobrze rozwinięta sieć rzek i strumieni. Główną rzekę stanowi rzeczka Tłoczewka oraz jej lewy dopływ Dzierża, biorące swój początek w rejonie wsi Jabłoń Kościelna i Jabłoń Dąbrowa. Wzniesienie w obrębie wsi Jabłoń Kościelna jest działem wodnym pomiędzy dorzeczem rzek Bug i Narew. Rzeki Ślina zbiera wody do rzeki Narew, a rzeka Tłoczewka odprowadza wody do Bugu.

Naturalne zbiorniki wodne większych rozmiarów na terenie LGD praktycznie nie występują. Często jednak można spotkać oczka śródpolne oraz sztuczne zbiorniki stworzone na użytek mieszkańców.

Gleby

Wysoczyzna Wysokomazowiecka wyróżnia się na tle Niziny Podlaskiej stosunkowo dobrą jakością gleb, skupionych w jej środkowej i południowej części. Gleba głównie złożona jest z glin lekkich, glin zwałowych oraz organicznego humusu, mozaika gleb brunatnych i czarnoziemów kompleksu pszennego dobrego. Tworzy się ona wskutek gęstej sieci dolin rzecznych i obecności piasków dolinowych.

Ponadto południowy fragment obszaru LGD bogaty jest w gleby o korzystnych właściwościach agrotechnicznych. Dużą powierzchnię wykorzystaną pod grunty orne zajmują bardzo dobre gleby 2 kompleksu glebowego. Wschód terenu LGD odznacza się przewagą gleb należących do IV klasy bonitacyjnej. W północnej części obszaru LGD dogodne warunki glebowe stopniowo zanikają na rzecz gleb lekkich i żwirów.

Jakość gleb to jeden z ważnych czynników warunkujących doskonały w skali województwa i kraju rozwój hodowli bydła mlecznego.

Lesistość

Na obszarze LGD powierzchnia gruntów leśnych stanowi 23,05% ogólnej powierzchni. Jest to poniżej średniej wojewódzkiej (30,7%) i kraju (29,4%). W okresie 2006-2013 udział lasów w ogólnej powierzchni obszaru LGD uległ jednak zwiększeniu o 2.189,40 ha, z 21,99 do 23,05%.

Udział lasów w całkowitej powierzchni gruntów w poszczególnych gminach wchodzących w skład obszaru objętego projektem jest zróżnicowany. Największa koncentracja terenów leśnych występuje w gminie Zambrów - 42,5% (za sprawą leżącego w większej części w tej gminie kompleksu leśnego Czerwony Bór) oraz w gminie Rudka - 39%; zaś najmniejsza w gminie Czyżew (7,3%) i Klukowo (9,3%). Generalnie najbardziej lesista jest południowa część obszaru lokalnej grupy działania, najmniej natomiast część środkowa (gminy powiatu wysokomazowieckiego).

Tabela 2. Powierzchnia gruntów leśnych w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	ogółem		lesistość w %		grunty leśne publiczne ogółem		grunty leśne publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych		grunty leśne prywatne	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013
	ha	ha	%	%	ha	ha	ha	ha	ha	ha
PODLASKIE	617583	629018	30,1	30,7	424425	427405	386504	389664	193158	201613
Brańsk m.	914,3	920,72	28,1	28,3	144,3	144,33	143,8	143,83	770,0	776,39
Brańsk gm.	3457,2	3467,67	15,2	15,2	658,2	655,88	651,2	652,59	2799,0	2811,79
Rudka	2817,8	2812,14	39,1	39,0	2129,8	2130,92	2127,8	2128,92	688,0	681,22
Wys. Maz. m.	225,3	250,23	14,8	16,4	19,7	16,32	19,7	16,32	205,6	233,91
Ciechanowiec	5082,7	5173,63	25,1	25,6	1573,9	1575,61	1560,9	1563,14	3508,8	3598,02
Czyżew	959,4	952,68	7,3	7,3	105,1	102,08	94,1	94,08	854,3	850,60
Klukowo	1112,3	1152,82	9,0	9,3	26,9	27,59	22,9	22,88	1085,4	1125,23
Kulesze Kośc.	3067,0	3055,29	26,6	26,5	50,5	50,69	50,5	50,69	3016,5	3004,60
Nowe Piekuty	1745,7	1738,83	15,9	15,8	190,6	188,25	189,6	187,23	1555,1	1550,58
Szepietowo	2650,9	2655,09	17,2	17,3	1487,9	1486,95	1480,9	1480,55	1163,0	1168,14
Wys.Maz.gm.	3772,1	3756,93	22,5	22,4	1469,9	1470,65	1469,9	1469,75	2302,2	2286,28
Zambrów m.	15,9	19,34	0,8	1,0	3,9	4,45	3,0	3,25	12,0	14,89
Kołaki Kośc.	1888,0	1851,57	25,6	25,1	123,0	122,87	123,0	122,87	1765,0	1728,70
Rutki	3540,8	3613,82	17,7	18,0	812,8	877,09	800,8	862,20	2728,0	2736,73
Szumowo	3358,8	3346,86	23,7	23,6	1099,8	1095,35	1095,8	1091,30	2259,0	2251,51
Zambrów gm.	11074,8	13104,75	36,0	42,5	8282,8	10325,99	8276,1	10321,57	2792,0	2778,76
RAZEM LGD	45683,0	47872,4	21,99	23,05	18179,1	20275,0	18110,0	20211,2	27503,9	27597,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Z uwagi na rolniczy charakter przeważającej części LGD główne skupiska naturalnej roślinności stanowią lasy zagregowane w niewielkie kompleksy, funkcjonujące na terenach nieprzydatnych do uprawy. Najczęściej są to tereny zawilgocone bądź okresowo zalewane (tzw. lasy łęgowe). Mało użyteczne miejsca pokryte są lasami wielogatunkowymi o charakterze liściastym (tzw. grądy) lub iglastym.

Obszary chronione

Na terenie LGD występują następujące obszary chronione europejskiej sieci NATURA 2000: *Obszar Specjalny Ochrony Ptaków „Dolina Dolnego Bugu”* oraz *Obszar Specjalny Ochrony Siedlisk „Ostoja Nadbużańska”* (powierzchnia 1108,4 ha w gm. Ciechanowiec); *Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków „Przełomowa Dolina Narwi”* oraz *Obszar Specjalny Ochrony Ptaków „Bagno Wizna”* (powierzchnia 8010,90 ha w gminie Rutki); *Obszar Specjalny Ochrony Siedlisk „Czerwony Bór”* (zajmujący 7,7 ha w gminie Szumowo i 5052,22 ha w gminie Zambrów) oraz *Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Bugu i Nurca”*. Znajdują się tu siedliska wilgotne i mokre, związane z obniżeniami terenu i doliną rzeki. Ogólna powierzchnia obszarów chronionych NATURA 2000 to 14179,22 ha, co stanowi jedynie 6,3% ogólnej powierzchni lokalnej grupy działania.

Tabela 3. Obszar LGD objęty NATURĄ 2000 w 2014 r.

Jednostka terytorialna	Obszar gminy objętej NATURĄ 2000	
	w ha	w %
Brańsk m.	0	0
Brańsk gm.	0	0
Rudka	0	0
Wys. Maz. m.	0	0
Ciechanowiec	1108,4	5,5%
Czyżew	0	0
Klukowo	0	0
Kulesze Kość.	0	0
Nowe Piekuty	0	0
Szepietowo	0	0
Wys. Maz. gm.	0	0
Zambrów m.	0	0
Kołaki Kość.	0	0
Rutki	8010,90	40,06%
Szumowo	7,7	0,05%
Zambrów gm.	5052,22	16,87%
RAZEM LGD	14179,22	6,30%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015 r.)

Na obszarze LGD znajdują się także cztery rezerваты przyrody: *Dębowe Góry i Grabówka* w gminie Zambrów oraz *Bagno Wizna I i Bagno Wizna II* w gminie Rutki. Łącznie na omawianym obszarze znajduje się 51 pomników przyrody, wśród nich: aleja lipowa w Wiśniówku (Wysokie Mazowieckie gm.); skupisko jałowca w Płatkach Dużych (Kołaki Kość.); czy dąb szypułkowy w gminie Kulesze Kościelne, Brańsk, Nowe Piekuty.

Analizowany teren sąsiaduje z *Narwiańskim Parkiem Narodowym*. Na północy znajduje się *Biebrzański Park Narodowy*, *Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi* oraz pięć rezerwatów przyrody. Na południowej granicy terenu LGD znajduje się jeden rezerwat przyrody.

III. 3. Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Historię obszaru LGD, podobnie jak kulturę, przez wieki kształtowało jego położenie na pograniczu Mazowsza, Prus i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Miał na nią wpływ rozwój handlu na skrzyżowaniu szlaków prowadzących z centralnego Mazowsza i Pobuża na Jaćwież i Sambie oraz w kierunku Grodna na Litwę, ale także walki osadnicze, jak i wielkie najazdy aż do przełomu XIV i XV wieku.

Na przełomie XI i XII wieku w okolicy dzisiejszego miasta Wysokie Mazowieckie pojawili się pierwsi osadnicy z piastowskiego Mazowsza. Byli oni prekursorami osadnictwa na analizowanym obszarze, wznosząc szereg grodów obronnych. Pomimo licznych sporów politycznych oraz nieustannych sporów o ziemię między Mazowszem, Litwą i południową Rusią, osadnictwo mazowieckie dynamicznie się rozwijało, czego przykładem było tworzenie się wokół grodów pierwszych osad (Wysokie). Tak więc rdzenna ludność Wysoczyzny Mazowieckiej wywodzi się z osadnictwa mazowieckiego, którego apogeum przypadło na koniec XIII wieku. Momentem przełomowym było zwycięstwo Leszka Czarnego nad Jaćwingami, po którym doszło do ułożenia stosunków z Litwą. Skutkiem tego był kolejny napływ ludności z Mazowsza oraz przesunięcie mazowieckiej linii osadniczej na wschód. Dotychczas strategicznie rozmieszczane grody obronne zaczęły tracić swe znaczenie na rzecz osad.

Największym ośrodkiem miejskim obszaru jest Zambrów, którego prawdopodobną lokację sytuuje się na początek XV wieku. Można przypuszczać, posługując się przykładem innych miast regionu oraz za sprawą potwierdzenia praw miejskich z 1538 r., że była to lokacja na prawie miejskim chełmińskim. Zambrów, podobnie jak wiele innych miast leżących na styku obszarów rolnych i leśnych, zawdzięczał swój rozwój pośrednictwu w wymianie produktów leśnych i rolnych. Miasto było stolicą powiatu, należącego do Ziemi Łomżyńskiej, z czym wiązały się nie tylko funkcje administracyjne, ale i uprawnienia sądownicze.

W okolicy dzisiejszego Brańska napływali natomiast osadnicy z prawosławnej Rusi, zakładając osiedla wzdłuż linii Nurca. Tak silny rozwój sieci osadniczej doprowadził do powstania nowych zaścianków, ukształtując sieć małych miejscowości we współcześnie znany sposób.

Wzrost liczby ludności, jaki nastąpił na przełomie XIV i XV wieku, zainicjował budowę nowych kościołów wraz z parafiami, pełniącymi funkcje duszpasterskie i administracyjne. Osada Wysokie w 1469 roku otrzymała status osady królewskiej, uzyskując w 1492 roku od Kazimierza Jagiellończyka przywilej lokacyjny. Jedenaście lat później, wraz z potwierdzeniem tego przywileju, miasto otrzymało prawo magdeburskie.

W XVI wieku jako najbardziej typowa dla regionu ukształtowała się forma szlacheckiej drobnej własności ziemskiej. Np. powiat zambrowski liczył wówczas 158 wsi, z czego 128 było zamieszkałych przez szlachtę zaściankową, niemal bezkmiącą, a tylko kilkanaście było własnością szlachty folwarcznej albo było zamieszkiwanych przez włościan królewskich. Wynika z tego, że znaczna część dzisiejszych mieszkańców tego obszaru jest potomkami szlachty zagrodowej.

Historia tego obszaru to także fragment historii Żydów. W pierwszej połowie XVIII wieku nastąpił napływ społeczności żydowskiej, której ludność na początku XX wieku dominowała w małych i średnich miejscowościach, stanowiąc tam od 40 do 90% mieszkańców. Tak liczna reprezentacja dawnych mieszkańców pochodzenia żydowskiego trwale wpisała się w pamięć regionu, funkcjonując do dziś w licznych przekazach i opowiadaniach z okresu Polski międzywojennej i kształtując mentalność współczesnych.

Po wojnach napoleońskich obszar ten stał się terenem granicznym między Cesarstwem Rosji a Cesarstwem Prus. Skutkiem tego jest między innymi budowa twierdzy Osowiec w środkowym biegu Biebrzy oraz szeregu innych umocnień.

Ze zdarzeń historycznych o znaczeniu potencjalnie istotnym dla rozwoju atrakcji turystycznych można wskazać jeszcze ślub Józefa Piłsudskiego z Marią z Koplewskich Juskiewiczową w Paproci Dużej (Szumowo), w tamtejszym zborze protestanckim. Ślub był połączony z przejściem Józefa Piłsudskiego na luteranizm. Ciekawostką jest także układ osadniczy tej wsi. Została ona założona pod koniec XVIII wieku przez osadników niemieckich i była przez nich zamieszkiwana do 1940 r. Miejscowość zbudowana jest planie koła o średnicy około 300 m, w środku którego znajduje się kościół, z odchodzącymi promieniście drogami do sąsiednich miejscowości.

Swoistym „zabytkiem” lat ostatnich jest dawny PGR Grądy-Woniecko. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku zmeliorowano leżący pomiędzy Rutkami, Wizną a Zawadami kompleks torfowiskowy, liczący ok. 10 000 ha. Powstać w tym miejscu miało wielkie, nowoczesne, wzorcowe gospodarstwo łąkarsko-hodowlane. Był to zarazem pierwszy krok do planowanego całkowitego zmeliorowania doliny Biebrzy. Skutki ekologiczne, gospodarcze i społeczne tego przedsięwzięcia mogą być znakomitą przykładową, jak nie należy prowadzić gospodarki rolnej na obszarach podmokłych. Grądy-Woniecko w latach siedemdziesiątych zaliczały się do najdrożej produkujących Państwowych Gospodarstw Rolnych w kraju. Procesy stepowienia wpłynęły na szybki spadek wydajności użytków zielonych, a posługiwanie się ciężkim sprzętem na podmokłym terenie było wyjątkowo uciążliwe. Dzisiaj w budynkach PGR mieści się Zakład Karny typu półotwartego.

Obszar LGD pod względem kulturowym można scharakteryzować jako graniczny i przejściowy. Leżąc na styku dwóch dzielnic: Mazowsza i Podlasia podlegał oddziaływaniu wpływów politycznych i kulturowych Polski oraz Litwy (wraz z substratem ruskim). Z uwagi na to, iż stanowił on część północno-wschodniej rubieży Mazowsza, narażonej na częste najazdy Jaćwingów i Litwinów, dopiero w późnym średniowieczu doszło tu do ustabilizowania się osadnictwa.

Kultura większości społeczności wiejskich dzisiejszego obszaru Polski podlegała w dwudziestym wieku procesowi homogenizacji i obszar LGD nie stanowi w tym przypadku wyjątku. Niemniej, istnieje kilka cech charakterystycznych kultury obszaru LGD, które o jego tożsamości mogą decydować i które powinny być w tym celu wykorzystywane i wzmacniane.

Pierwsza cecha – to właśnie wspomniana już „graniczność” obszaru, przez co rozumieć należy zarówno położenie na skrzyżowaniu różnych wpływów kulturowych, jak i – częściowo stąd wynikające – położenie na skrzyżowaniu dróg handlowych wiodących z Mazowsza na Litwę oraz do Prus. Na tle wydarzeń XX wieku różnice narodowościowe i wyznaniowe stopniowo się zacierały. Obecnie zdecydowanie największą rzeszę wyznawców posiada Kościół Katolicki, choć wyznawcy prawosławia i grekokatolicy także dają się wyodrębnić jako bardziej zorganizowane grupy. Przykładami przenikania się kultur polskiej, białoruskiej i ruskiej jest występujące najczęściej w sąsiedztwie rzek tradycyjne budownictwo wiejskie oraz liczne kościoły, cerkwie, synagogi, molenny, kapliczki, krzyże, cmentarze i kirkuty. Wśród zasobów materialnych można wyróżnić także zabytkowe dworki i

pałace wraz z przynależnymi do nich parkami, grodziska, kościoły, kapliczki, stare chaty i młyny. Liczną grupą zabytków stanowią także obiekty archeologiczne, świadczące o bogatej historii tego obszaru począwszy od pierwszych wieków naszej ery, a szczególnie we wczesnym średniowieczu.

Tabela 4. Obiekty historyczne objęte ochroną prawną w poszczególnych gminach LGD oraz na obszarze woj. podlaskiego w 2014 r.

Jednostka terytorialna	Obiekty historyczne objęte ochroną prawną	
	Liczba zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru/nazwy	Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru
Województwo podlaskie	264	2045
Brańsk m.	0	13
Brańsk gm.	2 - grodzisko średniowieczne - Załuskie Kościelne - cmentarzysko kurhanowe (14 kurhanów)	3
Rudka	0	10
Wys. Maz. m.	0	8
Ciechanowiec	- Antonin - cmentarzysko kurhanowe z III-IV w. - ruiny zamku nad rzeką Nurzec, XVI w. - Łempice Kolonia - kurhan	46
Czyżew	6 - Dmochy Radzanki - 2 kurhany z III w. - Dmochy Radzanki - kurhan z III – IV w. - Świętek Strumiany - osada przygodowa z XII-XIII w. - Świętek Strumiany - cmentarzysko z XII-XIII w. - Świętek Strumiany - grodzisko „Okop” z XI-XIII w.	21
Klukowo	0	18
Kulesze Kośc.	2 - Wnory Wypychy - cmentarzysko z grobami w obudowach kamiennych zw. „Żale” XII-XIII w. - Wnory Wypychy - grodzisko wczesnośredniowieczne	5
Nowe Piekuty	0	12
Szepietowo	0	6
Wys. Maz. gm.	0	21
Zambrów m.	0	29
Kołaki Kośc.	0	3
Rutki	1 - Grądy Woniecko - osada (kult. niemeńska, neolit, wczesna epoka brązu)	2
Szumowo	0	6
Zambrów gm.	5 - Ciecioriki - osada wczesnośredniowieczna, XII-XIII w. - Koziki-Jałbrzyków Stok - osada wielokulturowa - Poryte Jabłoń - grodzisko średniowieczne „Okop” XII-XIII w. - Poryte Jabłoń - osada XII-XIII w. - Śledzie - kurhan	9
RAZEM LGD	19	212

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białymstoku, opublikowanych na: www.wosoz.pbip.pl (marzec 2015)

Po analizie danych zauważamy bogate dziedzictwo obszaru, w tym liczne obiekty zabytkowe. **Aby ocalić od zapomnienia dorobek infrastrukturalny pokoleń, należy podejmować działania na rzecz ich renowacji, konserwacji a jednocześnie udostępniania mieszkańcom i odwiedzającym.**

Kolejną cechą wyróżniającą kulturowo obszar LGD jest znaczny udział osadnictwa drobnoszlacheckiego, o czym wspomina m.in. Zygmunt Głogier. Wiele tutejszych wsi ma charakterystyczne, dwuczłonowe nazwy,

związane z podziałami rodzinnymi ziem przynależnych poszczególnym rodom i tworzeniem przysiółków. Do dziś kultywuje się tutaj tradycje i wykazuje dużą dbałość o zachowanie tożsamości kulturowej i narodowej, nawiązującej do szlacheckiej historii tego zakątka Podlasia, gdzie ponad 50% mieszkańców stanowiła drobna szlachta.

Do dziś mieszkańcy LGD kultywują szlacheckie tradycje, także architektoniczne w postaci dworków z unikalnymi w skali kraju gankami. Przykładem aktywnie kultywowanej tradycji szlacheckiej był organizowany w latach 2005-2012 w Ciechanowcu „Zajazd Wysokomazowiecki. Szlachty historia na żywo”. Wydarzenie to było otwartą, plenerową imprezą skierowaną do szerokiego kręgu odbiorców zainteresowanych historią regionu i tradycji szlacheckich. W trakcie imprezy odbywały się pokazy walk, tańców, mody, jazdy konnej. Wydarzeniom tym towarzyszyły rozstawiane kramy historyczne oraz liczne konkursy dla publiczności.

Na północnym obszarze LGD skutkiem „graniczności” tych ziem i względnie późnego ustabilizowania się osadnictwa wykształciły się natomiast specyficzne formy gospodarowania. Obszar styku dorzeczy Narwi i Biebrzy stanowił naturalną barierę polityczną i migracyjną, w związku z czym w interesie wszystkich państwowych, które w różnych epokach historycznych graniczyły tu ze sobą - było utrzymywanie go we względnie nieprzekształconym stanie. Warto zwrócić uwagę, że funkcja ta straciła znaczenie dopiero w drugiej połowie XX wieku w wyniku likwidacji Prus Wschodnich. W związku z tym na terenach tych zachowało się wiele archaicznych form adaptacji kultury do środowiska przyrodniczego związanych z eksploatacją terenów podmokłych, przede wszystkim ze zjawiskiem tzw. wchodów sianozętnych, czyli pozyskiwania siana na obszarze Bagien Biebrzańskich i bagien doliny Narwi przez rolników ze strefy rozciągającej się do 30 km od tych rzek.

Charakter krajobrazu Bagien Biebrzańskich i doliny Narwi jest w znacznej mierze efektem wielowiekowej symbiozy człowieka i natury, wiążącej się z tym typem wykorzystywania zasobów naturalnych. Obecnie ma on już po części znaczenie tylko historyczne, ale jego efektem jest bez wątpienia znaczny udział gospodarki mlecznej w rolnictwie obszaru i duży udział użytków zielonych w strukturze gruntów rolnych, a także wciąż utrzymujące się miejscowo pozyskiwanie siana na obszarach podmokłych (i jego wywóz dopiero w okresie zimowym), tradycyjny wypas bydła na łąkach nadrzecznych i grądach, tradycje rybołówstwa oraz tradycyjna wiedza ludowa, związana z przyrodą i gospodarowaniem w bliskiej więzi z naturą.

Należy na koniec zwrócić uwagę na tradycje kulinarne, które po części znalazły już swój wyraz w rejestracji kilku produktów regionalnych. Aktywność w tym zakresie przejawia Stowarzyszenie „Zambrowskie Produkty Lokalne”. Warte wyróżnienia są następujące produkty: „kumpia wieprzowa z komina” (Perła 2006 na targach Polagra-Farm w kategorii produktów zwierzęcych) oraz śliwowica „Mirabelka” wyrabiane przez Andrzeja Modzelewskiego z Woli Zambrowskiej. Możliwy jest dalszy rozwój w tym kierunku w oparciu o miejscowe tradycje, przede wszystkim związane z przetwórstwem mięsa, mleka, pszczelarstwem i potrawami z ryb.

Warto jednak podkreślić, iż wobec bardzo istotnej dominacji silnych gospodarstw rolnych opartych o produkcję mleka na dużą skalę, zainteresowanie kreowaniem i wytwarzaniem tradycyjnych produktów lokalnych (np. sery, wędliny) jest mniejsze niż na innych obszarach województwa podlaskiego.

Tabela 5. Produkty lokalne, tradycyjne, charakterystyczne imprezy

1. Produkty lokalne / tradycyjne niezarejestrowane	Wyrób miodu i galanterii woskowej – Jarosław Radomski, Ciechanowiec i inni producenci. Wieniec dożynkowy, pająki słomiane, hafty i koronki, itp. (wystawy w Miejskim Ośrodku Kultury w Brańsku) <u>Według ankietyzacji mieszkańców najbardziej charakterystyczne dla całego obszaru produkty/ potrawy:</u> - wyroby wędliniarskie: wędzonki, kielbasa palcówka, szynka, polędwica podsuszana - podroby: kaszanka, salceson, pasztetowa, solona lub wędzona słonina, smalczyk ze skwarkami - produkty mączne: łyszczaki, parowce/ parzaki, kopytka, drożdżowy pieróg, sodziaki, pampuchy/racuchy, chleb na zakwasie, makowiec, pierogi - potrawy mleczne: chołodziec (chłodnik), zsiadłe mleko z ziemniakami - potrawy ziemniaczane: placki ziemniaczane, babka i kiszka ziemniaczana, pyzy - napoje: podpiwek i nalewki
2. Produkty lokalne - regionalne (KSOW, lista UMWP, laureaci Podlaskiego Święta Chleba, Nasze Kulinarne Dziedzictwo)	Kartacze, „Róża” Anna Kosiarska, Rosochate Kościelne Kartacze, „Gościenny Rzym” Katarzyna Wiśniewska, Mystki Rzym Kiszka ziemniaczana, „Jagoda” Katarzyna Koc, Ciechanowiec Kiszka ziemniaczana, „Herman” Ewelina Gotowicka, Szepietowo Mąka pszenna i żytnia, „Młyn Ciechanowiec” Jachimczuk i Stanisławski, Ciechanowiec Kielbasa ogniem pieczona, Masarnia „Kolinek”, Wysokie Mazowieckie

	Kindziuk, PHU Dom Weselny „Kuczyn”, Kuczyn Chleb razowy, „Polna” Anna Dmochowska, Czyżew
3. Produkty zarejestrowane na Liście produktów Tradycyjnych MRiRW	Kumpia wieprzowa „z komina”, Andrzej Modzelewski, Wola Zambrowska; rejestracja: 2005; Perła 2006 na targach Polagra-Farm w kategorii produktów zwierzęcych Śliwowica (mirabelka), Andrzej Modzelewski, Wola Zambrowska, rejestracja: 2005
4. Imprezy cykliczne, charakterystyczne, specyficzne, sztandarowe	Styczeń Przegląd kołęd i zespołów kołędniczych (Czyżew) Powiatowy przegląd teatrów wiejskich i obrzędowych (Klukowo) Przegląd kołęd i pastorałek (Brańsk m.) Luty Spotkania muzyków weselnych (Brańsk m.) Gala Zambrowskie Żubry (Zambrów m.) Kwiecień Jarmark Świętego Wojciecha (Ciechanowiec) Wiosenne Targi Ogrodnicze (Szepietowo) Maj Biegi Papieskie (Szumowo) Czerwiec Festyn Wianki na Nurcu (Ciechanowiec) Wystawa Zwierząt Hodowlanych i Dni z Doradztwem Rolniczym (Szepietowo) Dni Zambrowa (Zambrów m.) Międzynarodowa Parada Młodzieżowych Orkiestr Dętych (Zambrów m.) Kolarskie Mistrzostwa Gminy Szumowo (Szumowo) Lipiec Podlaskie Zawody w Powożeniu Zaprzęgów Konnych (Ciechanowiec) Międzynarodowy Festiwal Folkloru „Podlaskie Spotkania” (Brańsk m.) Dni Rutek (Rutki) Dożynki Gminne zgodnie z harmonogramem poszczególnych gmin Sierpień Festyn rekreacyjny „Tłoka” (Rudka) Podlaskie Święto Chleba (Ciechanowiec) Międzynarodowy Festiwal Folkloru „Podlaskie spotkania” (Ciechanowiec) Festyn „Gmina-Straż-Rodzina” (Zambrów gm.) Święto OSP (Kołaki Kościelne) Dożynki Gminne zgodnie z harmonogramem poszczególnych gmin Wrzesień Podlaski Dzień Kukurydzy (Szepietowo) Październik Jesienne Targi Ogrodnicze (Szepietowo) Jesienne spotkania kabaretowe (Czyżew) Grudzień Konkurs Gry na Instrumentach Pasterskich (Ciechanowiec) Powiatowa biesiada rodzin muzykujących (Szepietowo) Cały rok Zambrów na rowery (Zambrów m.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych LGD Kraina Bobra i LGD Brama na Bagna (marzec 2015)

Wiele z ww. produktów dostępnych jest stale w miejscach wyrobu lub w sprzedaży detalicznej. Produkty lokalne obszaru LGD BnP są również uatrakcyjnieniem wielu spotkań rodzinnych, elementem naszej kultury (wesela, chrzciny). **W celu identyfikacji nowych produktów i zwiększenia promocji istniejących produktów koniecznym są działania w zakresie współpracy na rzecz promocji tychże produktów**

Spójność obszaru

W przypadku obszaru objętego aktywnością LGD „BnP” mówić można o wysokim stopniu jego spójności. Z jednej strony spójność ta wynika z przynależności gmin do trzech powiatów co wpływa na spójność przestrzenną i administracyjną. Warto zwrócić, że ma to przełożenie również na wspólną wizję i kierunki rozwoju strategicznego wynikające z strategii rozwoju poszczególnych powiatów.

W przypadku obszaru LGD można mówić również o wysokiej spójności historycznej oraz geograficznej. Gminy wchodzące w skład LGD nie tylko obecnie ale również na przestrzeni wieków należały do tych samych dzielnic, księstw czy państw. Charakterystyczne dla wszystkich gmin jest również położenie na obszarze Niziny Północnopodlaskiej.

Spójność historyczna i geograficzna oraz unikalne materialne dziedzictwo kulturowe stanowią podstawę do tworzenia spójnej i atrakcyjnej oferty obszaru.

III. 4. Potencjał demograficzny

Liczba ludności i gęstość zaludnienia

Obszar 16 gmin, stanowiących w perspektywie finansowej 2014-2020 LGD BnP, w 2013 r. zamieszkiwało 106 161 osób. Z tego 83 710 stanowią mieszkańcy gmin poniżej 20 000 mieszkańców, a więc kwalifikujących się do wsparcia z PROW 2014-2020, a 22 175 stanowią mieszkańcy gminy miejskiej Zambrów, kwalifikującej się do wsparcia w ramach RLKS jedynie ze środków EFS i EFRR.

W stosunku do 2006 r. liczba mieszkańców omawianego obszaru zmniejszyła się o 1197 osób. Najwięcej mieszkańców ubyło w: Brańsk gm. (-333); Ciechanowiec (-331); Szepietowo (-273); Zambrów m. (-273) i Rutki (-259). Wzrost liczby ludności odnotowały natomiast gminy: Brańsk m., Wysokie Mazowieckie m., Wysokie Mazowieckie gm., Nowe Piekuty, Szumowo oraz Zambrów gm.

Do największych pod względem ilości mieszkańców należą gminy: Zambrów m., Zambrów gm., Wysokie Mazowieckie m. oraz Ciechanowiec. Natomiast najmniej liczne gminy to Rudka oraz Kołaki Kościelne.

Tabela 6. Ludność wg miejsca zamieszkania i płci w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	ogółem		mężczyźni		kobiety	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013
PODLASKIE	1196101	1194965	583267	582646	612834	612319
Brańsk m.	3828	3867	1861	1925	1967	1942
Brańsk gm.	6445	6112	3280	3167	3165	2945
Rudka	2176	1984	1108	997	1068	987
Wys. Maz. m.	9263	9503	4436	4578	4827	4925
Ciechanowiec	9394	9063	4706	4605	4688	4458
Czyżew	6630	6550	3340	3307	3290	3243
Klukowo	4657	4557	2390	2365	2267	2192
Kulesze Kość.	3381	3219	1716	1638	1665	1581
Nowe Piekuty	3986	4090	2034	2063	1952	2027
Szepietowo	7486	7213	3761	3657	3725	3556
Wys. Maz. gm.	5241	5377	2676	2738	2565	2639
Zambrów m.	22724	22451	10943	10810	11781	11641
Kołaki Kość.	2429	2414	1250	1221	1179	1193
Rutki	6060	5801	3111	2969	2949	2832
Szumowo	4885	4978	2467	2546	2418	2432
Zambrów gm.	8773	8982	4465	4554	4308	4428
RAZEM LGD	107358	106161	53544	53140	53814	53021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

W okresie 2006-2013 zmieniły się natomiast proporcje między liczbą kobiet i mężczyzn. W roku 2006 liczba kobiet nieznacznie przekraczała liczbę mężczyzn, jednak w liczbie mniejszej niż średnia wojewódzka i krajowa. W roku 2013 proporcje te uległy odwróceniu. W przeciwieństwie do obszaru województwa i kraju, gdzie przewaga liczebna kobiet na mężczyznami wzrasta, na obszarze LGD BnP w roku 2013 odnotowano nieznaczną przewagę liczby mężczyzn nad kobietami. Jest to zjawisko charakterystyczne dla obszarów rolniczych, które odnotowują m.in. większą migrację kobiet niż mężczyzn do większych ośrodków miejskich. Widać to także w strukturze poszczególnych gmin obszaru. Np. typowo rolnicze gminy: Szepietowo, Wysokie Mazowieckie gm., Ciechanowiec, czy Klukowo mają znaczną przewagę mężczyzn, w przeciwieństwie do gmin miejskich, takich jak Brańsk m., Wysokie Mazowieckie m., czy Zambrów m., gdzie liczba kobiet jest zdecydowanie przeważająca.

Tabela 7. Porównanie liczby ludności i zagęszczenia na terenie LGD i sąsiednich powiatów w 2013 r.

Jednostka terytorialna	Powierzchnia w km ²	Ludność			ludność na km ²
		ogółem	mężczyźni	kobiety	

Teren LGD	2076	106161	53140	53021	51
Powiat ostrowski	1218	74683	37045	37638	61
Powiat białostocki	2975	144978	71401	73577	49
Powiat bielski	1385	57599	28448	29151	42
Powiat łomżyński	1355	51860	26142	25718	38
Powiat siemiatycki	1459	46938	23093	23845	32
Powiat wysokomazowiecki	1289	58793	29639	29154	46
Powiat zambrowski	733	44626	22100	22526	61

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Gęstość zaludnienia na obszarze LGD kształtuje się na poziomie 51 osób/km² i jest nieco niższa od średniej województwa podlaskiego, która wynosi 59 osób/km². Zdecydowanie największe zagęszczenie ludności występuje w gminach miejskich: Zambrów m., Wysokie Mazowieckie m. i Brańsk m.. Natomiast wszystkie pozostałe gminy odnotowują gęstość zaludnienia znacznie poniżej średniej województwa podlaskiego. Najmniejsza liczba ludności na km² występuje w gminie Rudka oraz Brańsk gm. (odpowiednio 28 i 27 osób na km²).

Tabela 8. Ludność na 1 km² w 2016 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	ludność na 1 km ² (w osobach)	
	2006	2013
PODLASKIE	59	59
Brańsk m.	118	119
Brańsk gm.	28	27
Rudka	31	28
Wys. Maz. m.	608	624
Ciechanowiec	47	45
Czyżew	51	50
Klukowo	38	37
Kulesze Kość.	29	28
Nowe Piekuty	36	37
Szepietowo	49	48
Wys. Maz. gm.	31	32
Zambrów m.	1195	1180
Kołaki Kość.	33	33
Rutki	30	29
Szumowo	35	35
Zambrów gm.	29	30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Przyrost naturalny i migracje

Tabela 9. Ruch naturalny ludności na obszarze LGD w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	Małżeństwa		Urodzenia żywe		Zgony ogółem		Przyrost naturalny	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013
PODLASKIE	6869	5665	11045	10619	11879	12152	-834	-1533
Brańsk m.	20	24	32	34	31	42	1	-8
Brańsk gm.	41	34	74	58	103	85	-29	-27
Rudka	8	15	14	14	36	19	-22	-5
Wys. Maz. m.	61	52	93	95	74	69	19	26
Ciechanowiec	47	40	78	78	124	138	-46	-60
Czyżew	42	36	63	60	80	64	-17	-4
Klukowo	26	28	55	39	70	64	-15	-25
Kulesze Kość.	28	16	38	34	37	45	1	-11
Nowe Piekuty	31	31	40	30	68	45	-28	-15
Szepietowo	42	31	68	60	88	80	-20	-20
Wys. Maz. gm.	40	35	66	62	76	66	-10	-4
Zambrów m.	124	111	194	187	162	180	32	7
Kołaki Kość.	14	14	19	26	31	21	-12	5

Rutki	39	31	73	48	81	71	-8	-23
Szumowo	40	32	47	51	56	56	-9	-5
Zambrów gm.	54	39	134	86	97	86	37	0
RAZEM LGD	657	569	1088	962	1214	1131	-126	-169

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Na obszarze LGD, podobnie jak w całym województwie podlaskim, przyrost naturalny w okresie 2006-2013 był ujemny. Niepokojący jest fakt, że saldo zgonów i urodzeń uległo znacznemu zwiększeniu (z -126 na -169). Dodatni przyrost naturalny w roku 2013 wystąpił tylko w: Wysokie Mazowieckie m., Zambrów m. oraz w Kołakach Kościelnych. Dodatkowo saldo w obu miastach: spowodowane jest osiedlaniem się tu ludzi młodych, pochodzących często z okolicznych terenów wiejskich. Natomiast dodatni przyrost naturalny w gminie Kołaki Kościelne jest prawdopodobnie incydentalny, gdyż w roku 2006 saldo wynosiło -12.

Tabela 10. Migracje wewnętrzne na obszarze LGD z podziałem na płeć w 2009 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	zameldowania ogółem						wymeldowania ogółem						saldo migracji	
	ogółem		mężczyźni		kobiety		ogółem		mężczyźni		kobiety		ogółem	
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Brańsk m.	59	34	19	14	40	20	54	49	19	21	35	28	5	-15
Brańsk gm.	47	58	16	22	31	36	72	97	28	38	44	59	-25	-39
Rudka	8	15	2	5	6	10	12	30	4	12	8	18	-4	-15
Wys. Maz. m.	122	92	48	46	74	46	140	117	64	63	76	54	-18	-25
Ciechanowiec	70	63	32	31	38	32	95	98	38	46	57	52	-25	-35
Czyżew	37	63	17	28	20	35	94	68	42	25	52	43	-57	-5
Klukowo	20	34	6	15	14	19	60	38	23	14	37	24	-40	-4
Kulesze Kość.	21	25	8	11	13	14	55	39	17	16	38	23	-34	-14
Nowe Piekuty	40	24	10	8	30	16	38	46	17	23	21	23	2	-22
Szepietowo	58	44	21	18	37	26	111	93	33	38	78	55	-53	-49
Wys. Maz. gm.	67	57	28	23	39	34	66	58	31	21	35	37	1	-1
Zambrów m.	194	161	81	78	113	83	387	369	160	162	227	207	-193	-208
Kołaki Kość.	16	13	4	6	12	7	25	33	2	16	23	17	-9	-20
Rutki	35	36	17	12	18	24	60	69	24	28	36	41	-25	-33
Szumowo	49	52	16	28	33	24	45	50	15	19	30	31	4	2
Zambrów gm.	145	121	66	56	79	65	133	123	47	52	86	71	12	-2
RAZEM LGD	988	892	391	401	597	491	1447	1377	564	594	883	783	-459	-485

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Kolejnym negatywnym zjawiskiem demograficznym jest ujemne saldo migracji wewnętrznej, które w roku 2009 wyniosło -459 osób, a w roku 2013 -485 osób. Statystyki w tym względzie nie poprawiają także miasta Wysokie Mazowieckie m. i Zambrów m., które także odnotowują ujemne saldo migracji. Zarówno w emigracji, jak i imigracji wewnętrznej wystąpiła przewaga kobiet nad mężczyznami. Sytuacja ta nie uległa zmianie między rokiem 2009 i 2013.

Tabela 11. Prognoza liczby ludności z 2012 r. w Polsce, woj. podlaskim i 3 powiatach obszaru LGD

Jednostka terytorialna	prognoza na 2015	prognoza na 2020	prognoza na 2025
	osoba	osoba	osoba
POLSKA	38 016 143	37 829 790	37 438 153
PODLASKIE	1 169 012	1 153 571	1 133 391
Powiat bielski	55 509	53 204	50 849
Powiat wysokomazowiecki	57 130	55 675	53 997
Powiat zambrowski	43 459	42 649	41 608

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Według prognozy z 2012 r., liczba ludności zarówno w Polsce, jak i województwie podlaskim, w kolejnych latach będzie maleć. Tendencję tę prognozuje się także dla wszystkich trzech powiatów obszaru LGD.

Struktura wiekowa ludności

Do analizy struktury ludności wg wieku przyjęto następujące założenia: Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek: 18-64 lata, dla kobiet: 18-59 lat. Przez ludność w wieku nieprodukcyjnym rozumie się ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. do 17 lat oraz w wieku poprodukcyjnym, tj. mężczyźni - 65 lat i więcej, kobiety - 60 lat i więcej.

Na obszarze LGD BnP najwięcej jest osób w wieku produkcyjnym – 65 991, czyli około 62,16%, w wieku przedprodukcyjnym – 20 315, czyli 19,14%, zaś w wieku poprodukcyjnym jest 19 855 osób, czyli 18,70%. Porównując dane procentowe z obszaru LGD z sytuacją ogólnopolską widoczna jest niekorzystna różnica w liczbie osób w wieku produkcyjnym (w Polsce jest to 66,6%). Ludność w wieku poprodukcyjnym jest na podobnym poziomie (w Polsce jest to 18,4%). Odnotowujemy natomiast różnicę w % osób w wieku przedprodukcyjnym (w Polsce jest to 15%). Stosunkowo wysoki wskaźnik liczby osób w wieku przedprodukcyjnym to potencjał tego obszaru, natomiast jego wykorzystanie będzie zależało od stworzenia nowych miejsc pracy lub warunków i korzystnego otoczenia do rozwijania przedsiębiorczości. W innej sytuacji będzie to potencjał niewykorzystany, a młodzi ludzie wyjadą z regionu w poszukiwaniu pracy. **Wyższy odsetek ludzi młodych uzasadnia skierowanie do tej grupy wiekowej większej ilości działań, związanych zarówno z zapewnieniem im możliwości atrakcyjnego zatrudnienia, jak i poprawy warunków życia.**

Tabela 12. Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej)

Jednostka terytorialna	Ludność w wieku przedprodukcyjnym							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	250616	242326	235100	228714	229068	223301	218452	214010
Brańsk m.	864	807	778	722	756	736	711	697
Brańsk gm.	1453	1399	1345	1301	1286	1248	1192	1107
Rudka	499	487	466	442	436	410	406	387
Wys. Maz. m.	2071	1991	1948	1908	1883	1851	1812	1809
Ciechanowiec	2025	1918	1820	1787	1752	1644	1600	1569
Czyżew	1531	1538	1451	1380	1385	1372	1359	1330
Klukowo	1047	1021	984	963	966	921	890	871
Kulesze Kość.	766	751	735	691	689	670	651	634
Nowe Piekuty	904	909	883	862	905	885	852	818
Szepietowo	1674	1651	1630	1583	1574	1526	1462	1391
Wys. Maz. gm.	1314	1284	1258	1229	1161	1130	1134	1104
Zambrów m.	4987	4762	4543	4383	4387	4225	4112	4024
Kołaki Kość.	536	511	503	488	485	483	473	463
Rutki	1421	1383	1323	1285	1288	1244	1182	1133
Szumowo	1102	1068	1030	1009	1082	1058	1055	1043
Zambrów gm.	2133	2094	2080	2063	1999	1970	1972	1935
RAZEM LGD	24327	23574	22777	22096	22034	21373	20863	20315

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Analiza liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym w latach 2006-2013 pokazuje stałą tendencję zniżkową, co jest niestety zgodne z tendencją krajową i wojewódzką. Liczba mieszkańców do lat 17 spadła w tym okresie o 4 012 osób. Stosunkowo najmniejszy spadek odnotowały: Zambrów m. i Wysokie Mazowieckie m., co można wiązać z osiedlaniem się tu ludzi młodych, zakładających rodziny, przybywających z przyległych obszarów wiejskich.

Tabela 13. Ludność w wieku produkcyjnym

Jednostka terytorialna	Ludność w wieku produkcyjnym							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	744653	747751	751379	754096	764843	764749	763271	759614
Brańsk m.	2286	2334	2359	2371	2472	2464	2477	2474
Brańsk gm.	3411	3396	3399	3423	3510	3528	3526	3543
Rudka	1239	1245	1223	1200	1178	1182	1171	1156
Wys. Maz. m.	5995	6059	6077	6119	6280	6263	6216	6186
Ciechanowiec	5693	5766	5802	5814	5775	5773	5746	5720
Czyżew	3905	3922	3998	3980	4062	4061	4029	3990
Klukowo	2604	2596	2581	2556	2652	2660	2647	2666
Kulesze Kość.	1943	1952	1971	1978	1974	1971	1956	1949

Nowe Piekuty	2290	2330	2367	2359	2387	2407	2429	2437
Szepietowo	4357	4367	4390	4342	4370	4411	4416	4388
Wys. Maz. gm.	2882	2900	2948	2978	3184	3204	3235	3238
Zambrów m.	14643	14652	14662	14566	14948	14879	14762	14566
Kołaki Kość.	1421	1426	1428	1442	1486	1506	1502	1491
Rutki	3588	3623	3657	3665	3692	3681	3684	3669
Szumowo	2914	2909	2926	2962	3020	3056	3043	3058
Zambrów gm.	5039	5090	5127	5198	5358	5417	5449	5460
RAZEM LGD	64210	64567	64915	64953	66348	66463	66288	65991

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Analiza liczby ludności w wieku produkcyjnym w latach 2006-2013 podobnie jak w całym województwie i kraju charakteryzuje się niewielkim wzrostem (tylko w roku 2012 odnotowano spadek). W roku 2013 liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym była o 1781 osób wyższa niż w roku 2006. Natomiast dwie gminy obszaru Ciechanowiec i Rudka odnotowały spadek liczby ludności w tym przedziale wiekowym.

Tabela 14. Ludność w wieku poprodukcyjnym

Jednostka terytorialna	Ludność w wieku poprodukcyjnym							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	200832	202583	204991	206921	209537	212932	216967	221341
Brańsk m.	678	681	694	688	675	685	688	696
Brańsk gm.	1581	1575	1562	1532	1530	1508	1478	1462
Rudka	438	438	446	440	438	434	430	441
Wys. Maz. m.	1197	1219	1253	1276	1345	1402	1442	1508
Ciechanowiec	1676	1681	1701	1706	1772	1778	1776	1774
Czyżew	1194	1206	1190	1186	1160	1167	1202	1230
Klukowo	1006	1022	1044	1028	1016	1014	1029	1020
Kulesze Kość.	672	669	659	653	644	642	648	636
Nowe Piekuty	792	801	821	819	826	827	828	835
Szepietowo	1455	1450	1447	1424	1442	1435	1425	1434
Wys. Maz. gm.	1045	1031	1031	1009	1033	1026	1036	1035
Zambrów m.	3094	3184	3309	3404	3537	3649	3769	3861
Kołaki Kość.	472	466	467	459	456	447	454	460
Rutki	1051	1038	1010	1013	1012	1021	1009	999
Szumowo	869	877	875	871	878	887	884	877
Zambrów gm.	1601	1598	1600	1577	1563	1573	1567	1587
RAZEM LGD	18821	18936	19109	19085	19327	19495	19665	19855

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Natomiast liczba ludności w wieku poprodukcyjnym podobnie jak w skali województwa i kraju wykazuje tendencję wzrostową, co domyka nam obraz starzejącego się społeczeństwa. W latach 2006-2013 na obszarze LGD odnotowano wzrost o 1034 osoby w tym przedziale wiekowym. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że wzrost ten proporcjonalnie do skali kraju i województwa jest niższy. Co więcej aż w siedmiu gminach obszaru LGD odnotowano nie wzrost, a spadek liczby ludności w tym przedziale wiekowym. Są to gminy: Kulesze Kościelne, Szepietowo, Kołaki Kościelne, Rutki oraz Zambrów, Wysokie Mazowieckie i Brańsk, a więc gminy rolnicze z prężnie rozwijającym się rolnictwem, opartym w dużej mierze o hodowlę krów i produkcję mleka.

Tabela 15. Ludność w wieku nieprodukcyjnym (tj. przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym

Jednostka terytorialna	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	60,6	59,5	58,6	57,8	57,3	57,0	57,0	57,3
Brańsk m.	67,5	63,8	62,4	59,5	57,9	57,7	56,5	56,3
Brańsk gm.	88,9	87,6	85,5	82,8	80,2	78,1	75,7	72,5
Rudka	75,6	74,3	74,6	73,5	74,2	71,4	71,4	71,6

Wys. Maz. m.	54,5	53,0	52,7	52,0	51,4	51,9	52,3	53,6
Ciechanowiec	65,0	62,4	60,7	60,1	61,0	59,3	58,8	58,4
Czyżew	69,8	70,0	66,1	64,5	62,7	62,5	63,6	64,2
Klukowo	78,8	78,7	78,6	77,9	74,7	72,7	72,5	70,9
Kulesze Kość.	74,0	72,7	70,7	67,9	67,5	66,6	66,4	65,2
Nowe Piekuty	74,1	73,4	72,0	71,3	72,5	71,1	69,2	67,8
Szepietowo	71,8	71,0	70,1	69,3	69,0	67,1	65,4	64,4
Wys. Maz. gm.	81,9	79,8	77,6	75,2	68,9	67,3	67,1	66,1
Zambrów m.	55,2	54,2	53,6	53,5	53,0	52,9	53,4	54,1
Kołaki Kość.	70,9	68,5	67,9	65,7	63,3	61,8	61,7	61,9
Rutki	68,9	66,8	63,8	62,7	62,3	61,5	59,5	58,1
Szumowo	67,6	66,9	65,1	63,5	64,9	63,6	63,7	62,8
Zambrów gm.	74,1	72,5	71,8	70,0	66,5	65,4	64,9	64,5
RAZEM LGD	67,2	65,8	64,5	63,4	62,3	61,5	61,1	60,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Generalnie liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym (tj. przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym wyniosła na obszarze LGD - 60,9 i jest wyższa od średniej wojewódzkiej, która wynosi – 57,3. Jednak wcześniejsza analiza pokazuje, że w stosunku do kraju i województwa korzystniejsze są na tym obszarze relacje między liczbą ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym.

III. 5. Rolnictwo

Tabela 16. Użytkowanie gruntów w 2010 r.

Jednostka terytorialna	gospodarstwa rolne ogółem w ha												
	powierzchnia												
	grunty ogółem	użytki rolne ogółem	użytki rolne w dobrej kulturze	pod zasiewami	grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	uprawy trwałe	sady ogółem	ogrody przydomowe	łąki trwałe	pastwiska trwałe	pozostałe użytki rolne	lasy i grunty leśne	pozostałe grunty
PODLAS KIE	1 280 095,34	1 066 271,08	1 035 097,39	603 320,85	18 246,37	5 874,93	5 241,43	2 074,28	295 375,40	110 205,57	31 173,70	152 955,81	60 868,44
Brańsk m.	2 365,25	1 746,39	1 724,66	1 074,05	48,12	0,00	0,00	1,83	528,59	71,12	21,73	529,92	88,95
Brańsk gm.	20 057,95	17 144,61	16 985,65	9 975,08	91,34	6,33	4,47	23,03	5 221,69	1 668,18	158,96	2 354,00	559,34
Rudka	3 195,38	2 612,07	2 564,23	1 263,19	22,74	0,00	0,00	3,41	812,33	461,04	47,84	459,40	123,91
Wys. Maz. – m.	917,17	696,65	672,31	422,61	7,73	18,28	18,28	3,76	215,76	4,17	24,34	191,11	29,41
Ciechano wiec	14 743,54	11 668,42	11 443,95	6 495,73	81,19	33,10	28,79	23,08	4 126,47	684,38	224,47	2 484,48	590,64
Czyżew	11 969,33	10 820,0	10 739,52	9 413,82	25,40	36,67	30,02	3,86	1 048,18	211,59	80,48	734,15	415,18
Klukowo	11 758,79	10 385,45	10 319,41	6 410,60	48,41	36,70	36,55	10,98	3 127,16	685,56	66,05	997,35	375,99
Kulesze Kość.	10 359,98	7 819,60	7 808,44	4 261,65	10,24	15,42	15,42	6,09	3 247,82	267,23	11,16	2 267,91	272,46
Nowe Piekuty	10 363,80	8 758,60	8 734,17	5 808,19	21,17	6,52	6,52	2,81	2 577,97	317,51	24,43	1 253,81	351,39
Szepieto	12	10	10	8	21,01	46,54	46,43	13,74	1	183,34	23,35	965,68	417,61

wo	254,53	871,24	847,89	912,55					670,71				
Wys. Maz. – gm.	13 789,19	11 381,41	11 317,76	8 564,17	28,47	28,63	25,37	9,17	2 036,15	651,17	63,65	1 938,71	469,06
Zambrów m.	1 614,41	1 345,27	1 267,87	827,26	18,81	8,99	8,99	13,89	349,78	49,13	77,41	187,37	81,77
Kołaki Kość.	7 188,84	5 501,36	5 483,96	2 984,57	13,57	1,79	1,79	2,88	2 108,82	372,33	17,41	1 462,69	224,79
Rutki	14 063,15	11 289,12	11 240,05	5 993,97	24,20	7,03	7,01	11,61	4 299,05	904,19	49,07	2 392,27	381,76
Szumowo	10 753,41	9 057,68	9 010,08	6 359,82	36,20	10,57	10,57	6,24	2 357,69	239,56	47,60	1 364,06	331,67
Zambrów gm.	16 686,35	13 800,06	13 637,53	9 357,08	47,70	31,01	28,01	11,62	3 556,72	633,40	162,53	2 219,73	666,56
Razem LGD	162 081,07	134 897,93	133 797,48	88 124,34	546,30	287,58	268,22	148,00	37 284,89	7 403,90	1 100,48	21 802,64	5 380,49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Struktura użytkowania powierzchni świadczy o rolniczym charakterze terenu. Użytki rolne w dobrej kulturze rolnej wynoszą 133 797,48 ha, co stanowi 64,4% obszaru LGD. W stosunku do powierzchni największy odsetek użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej posiadają gminy: Klukowo (83,32%), Czyżew (82,36%), Szepietowo (71,4%), Nowe Piekuty (79,6%) oraz gmina wiejska Wysokie Mazowieckie (67%).

W rozbiciu na poszczególne rodzaje gruntów użytków rolnych zwraca uwagę znaczna ilość łąk i pastwisk trwałych (44.688,79 ha). Jednak wg opinii uczestników spotkań konsultacyjnych także znaczna część użytków rolnych pod zasiewami (88.124,34 ha) wykorzystywana jest do produkcji paszy w hodowli bydła mlecznego.

Tabela 17. Pogłowie zwierząt gospodarskich w 2010 r.

Jednostka terytorialna	liczba gospodarstw					zwierzęta gospodarskie				
	bydło razem	bydło krowy	trzoda chlewna na razem	konie	drób ogółem razem	bydło razem	bydło krowy	trzoda chlewna razem	konie	drób ogółem razem
	-	-	-	-	-	szt.	szt.	szt.	szt.	szt.
PODLASKIE	43990	39943	24020	6102	31650	876272	456251	551230	20115	7451240
Brańsk m.	95	75	50	36	84	834	445	2301	104	1502
Brańsk gm.	812	771	353	63	428	18111	9327	5596	204	21019
Rudka	134	118	92	23	126	2136	1164	517	30	2151
Wys. Maz. m.	29	20	17	15	11	285	111	403	128	185
Ciechanowiec	539	488	217	55	340	11254	6365	4124	174	6913
Czyżew	483	454	121	22	226	13996	7749	5297	87	5214
Klukowo	586	558	186	42	357	14527	8378	2457	139	6828
Kulesze Kość.	415	384	137	11	216	13778	7797	2842	19	4023
Nowe Piekuty	480	450	87	25	97	13593	8111	2944	107	16044
Szepietowo	528	495	167	20	235	15795	9321	7260	54	5544
Wys. Maz. gm.	576	519	259	39	327	15815	8615	10289	150	26947
Zambrów m.	44	37	29	16	73	431	195	1422	26	1709
Kołaki Kość.	292	269	76	16	108	8578	4993	3496	34	2182
Rutki	533	494	217	44	328	13898	7725	5919	132	8760
Szumowo	452	412	282	41	280	10523	5489	13661	131	9598
Zambrów gm.	746	676	406	52	400	18969	10218	19070	111	11316
RAZEM LGD	6744	6220	2696	520	3636	172523	96003	87598	1630	129935

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Powyższa tabela pokazuje, że dominującą dziedziną hodowli jest na obszarze LGD hodowla bydła (ponad 170 tys. sztuk bydła hodowanych jest w 6744 gospodarstwach, czyli w ponad 54% ogółu gospodarstw rolnych na tym obszarze). Największy odsetek gospodarstw zajmujących się hodowlą bydła w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw występuje w gminach: Kulesze Kościelne (74,9%), Klukowo (68,8%), Rutki (63,6%), czy Kołaki

Kościelne (62,3%). Średnio na gospodarstwo rolne zajmujące się hodowlą przypada 25,6 sztuki bydła, co przekracza średnią wojewódzką, która wynosi ok. 20 sztuk na jedno gospodarstwo zajmujące się hodowlą.

W przeważającej mierze są to gospodarstwa hodujące bydło mleczne i produkujące mleko systemem przemysłowym. Głównym odbiorcą mleka są mleczarnie w: Wysokiem Mazowieckiem (SM Mlekovita) i Zambrowie (oddział SM Mlekpól).

Tabela 18. Struktura gospodarstw na obszarze LGD w 2010 r. wg grup obszarowych użytków rolnych

Jednostka terytorialna	gospodarstwa rolne ogółem					
	ogółem	do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15 ha i więcej
PODLASKIE	105297	18481	26477	22247	15867	22225
Brańsk m.	329	54	146	86	27	16
Brańsk gm.	1258	26	223	358	259	392
Rudka	318	34	114	85	32	53
Wys. Maz. m.	251	118	83	37	8	5
Ciechanowiec	1292	220	334	311	203	224
Czyżew	837	78	155	189	157	258
Klukowo	851	35	122	251	184	259
Kulesze Kość.	554	30	70	102	145	207
Nowe Piekuty	759	88	131	183	161	196
Szepietowo	870	66	154	202	181	267
Wys. Maz. gm.	1032	144	194	250	192	252
Zambrów m.	405	175	149	50	17	14
Kołaki Kość.	466	45	71	123	89	138
Rutki	837	83	163	154	167	270
Szumowo	794	72	139	200	183	200
Zambrów gm.	1514	208	438	342	239	287
RAZEM LGD	12 367	1 476	2 686	2 923	2 244	3 038

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Według Powszechnego Spisu Rolnego na obszarze LGD w 2010 roku znajdowało się 12 367 gospodarstw. Najwięcej było gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha (24,57%), co jest wynikiem znacznie powyżej średniej krajowej i średniej województwa podlaskiego. Gospodarstwa od 10 do 15 ha to 18,15% ogólnej liczby gospodarstw. Natomiast gospodarstw małych (do 5 ha) było 4 162, co stanowi 34,46% ogólnej liczby gospodarstw. Jest to znacznie poniżej średniej krajowej, gdzie gospodarstwa do 5 ha stanowią 55% wszystkich gospodarstw i są najdobitniejszym przykładem rozdrobnienia polskiego rolnictwa. Na przeważających obszarach wiejskich województwa podlaskiego rozdrobnienie gospodarstw rolnych jest jeszcze większe, np. na obszarze sąsiadującej LGD N.A.R.E.W. liczba gospodarstw do 5 ha wynosi więc 73,7% wszystkich gospodarstw.

Ta struktura gospodarstw rolnych wg ich wielkości pokazuje, że rolnictwo jest na omawianym obszarze potężną gałęzią gospodarki i motorem rozwojowym. Podczas spotkań konsultacyjnych ich uczestnicy wielokrotnie podkreślali, że hodowla bydła mlecznego i produkcja mleka stoi na bardzo wysokim poziomie i że wydajność gospodarstw jest porównywalna, a nawet przewyższa wydajność osiąganą w krajach europejskich takich jak Holandia, czy Francja. Uczestnicy spotkań podkreślali też wielokrotnie, że tendencja do zwiększania powierzchni gospodarstw jest bardzo duża, ale też w gminach o najsilniejszej produkcji rolnej czy mlecznej, takich jak Szepietowo, Nowe Piekuty, Czyżew, Klukowo czy Wysokie Mazowieckie gm. dokupienie gruntów rolnych jest bardzo trudne, gdyż ich dostępność na rynku sprzedaży jest bardzo ograniczona.

Tabela 19. Średnia powierzchnia ogółem, użytków rolnych ogółem i użytków rolnych w dobrej kulturze w 2010 r.

Jednostka terytorialna	Powierzchnia gospodarstw rolnych ogółem (w ha)			Powierzchnia gospodarstw indywidualnych (w ha)		
	grunty ogółem	użytki rolne ogółem	użytki rolne w dobrej kulturze	grunty ogółem	użytki rolne ogółem	użytki rolne w dobrej kulturze
PODLASKIE	12,16	10,13	9,83	11,97	9,96	9,69
Brańsk m.	7,19	5,31	5,24	7,19	5,31	5,24
Brańsk gm.	15,94	13,63	13,50	15,94	13,63	13,50

Rudka	10,05	8,21	8,06	9,93	8,13	8,04
Wys. Maz. m.	3,65	2,78	2,68	3,65	2,78	2,68
Ciechanowiec	11,41	9,03	8,86	11,41	9,03	8,86
Czyżew	14,30	12,93	12,83	14,30	12,93	12,83
Klukowo	13,82	12,20	12,13	13,82	12,20	12,13
Kulesze Kość.	18,70	14,11	14,09	18,70	14,11	14,09
Nowe Piekuty	13,65	11,54	11,51	13,65	11,54	11,51
Szepietowo	14,09	12,50	12,47	14,04	12,46	12,43
Wys. Maz. gm.	13,36	11,03	10,97	13,36	11,03	10,97
Zambrów m.	3,99	3,32	3,13	3,99	3,32	3,13
Kołaki Kość.	15,43	11,81	11,77	15,43	11,81	11,77
Rutki	16,80	13,49	13,43	16,80	13,49	13,43
Szumowo	13,54	11,41	11,35	13,54	11,41	11,35
Zambrów gm.	11,02	9,11	9,01	11,02	9,11	9,01

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Średnia powierzchnia użytków rolnych ogółem w gospodarstwach rolnych z obszaru LGD BnP stanowi od 2,78 ha w Wysokie Mazowieckie m. do 14,11 ha w gminie Kulesze Kościelne. Największa średnia powierzchnia użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej, czyli przy zachowaniu minimalnych norm dotyczących zachowaniu wymogów ochrony środowiska, w gospodarstwach z obszaru Partnerstwa jest w gminach Kulesze Kościelne (14,09 ha) oraz Brańsk gm. (13,5 ha). Średnia dla całego obszaru LGD wynosi ponad 9,5 ha.

Tabela 20. Charakterystyka rolnictwa na terenie LGD

Jednostka terytorialna	średnia powierzchnia gospodarstw		liczba gospodarstw korzystających z dopłat		liczba osób zarejestrowanych w KRUS	
	2006	2014	2006	2014	2006	2014
Brańsk m.	5,60	5,30	-	-	1387	1033
Brańsk gm.	5,60	5,30	1356	1421	753	964
Rudka	10,05	10,65	272	269	265	262
Wys. Maz. m.	-	-	-	-	478	364
Ciechanowiec	11,78	12,80	987	986	1565	1432
Czyżew	6,60	6,24	720	723	1064	956
Klukowo	8,79	8,67	772	738	1201	1111
Kulesze Kość.	12,4	12,40	534	503	857	808
Nowe Piekuty	9,50	9,93	625	639	995	909
Szepietowo	13,64	14,05	820	805	995	909
Wys. Maz. gm.	10,00	10,00	798	802	938	934
Zambrów m.	3,06	2,58	-	520	1119	741
Kołaki Kość.	7,952	7,76	-	382	662	580
Rutki	16,63	16,80	-	688	1266	1160
Szumowo	13,05	13,05	-	627	1228	1073
Zambrów gm.	8,30	8,30	-	1157	987	979
RAZEM LGD	9,53	9,59	-	10260	15760	14215

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Łomży, Placówki Terenowej KRUS w Zambrowie, (marzec, kwiecień 2015)

Ogólna liczba osób zarejestrowanych w KRUS na obszarze LGD BnP wynosi 14 215 osób i liczba ta w stosunku do roku 2006 spadła o ponad 1500 osób. Niestety analiza danych dotyczących liczby osób zarejestrowanych w KRUS nie oddaje faktycznego stanu zatrudnienia (bezrobocia) na podlaskiej wsi. Podczas spotkań konsultacyjnych wskazywano wielokrotnie rolników i domowników małych i bardzo małych gospodarstw rolnych, którzy mimo opłacania składki do KRUS są faktycznie osobami bez zatrudnienia i wystarczających środków do życia. Problem ten w szczególny sposób dotyka – wg uczestników spotkań konsultacyjnych – osoby starsze.

Tabela 21. Liczba producentów prowadzących działalność w zakresie ekologicznej uprawy roślin i utrzymania zwierząt na terenie LGD

Jednostka terytorialna	2007	2008	2009	2010	2011	2012
PODLASKIE	853	1167	1535	2040	2449	2932
Brańsk gm.	5	5	6	11	13	17
Rudka	3	3	3	3	2	1
Ciechanowiec	1	1	2	3	6	8
Czyżew	1	1	2	6	7	7
Klukowo	0	1	1	1	1	3
Kulesze Kość.	1	1	2	3	3	3
Nowe Piekuty	0	0	0	1	1	1
Szepietowo	3	3	4	4	5	5
Wys. Maz. gm.	1	2	2	5	5	10
Kołaki Kościelne	1	1	1	1	2	2
Rutki	1	3	3	4	4	5
Szumowo	0	0	0	3	11	12
Zambrów gm.	6	9	13	14	19	23
RAZEM LGD	23	30	39	59	79	97

Źródło: Opracowanie własne – dane Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa, marzec 2015

Wysokoprzemysłowe i wyspecjalizowane w produkcji mlecznej rolnictwo nie sprzyja zbyt intensywnemu rozwojowi rolnictwa ekologicznego. Na 2932 producentów rolnych prowadzących działalność w zakresie ekologicznej uprawy roślin i utrzymania zwierząt na terenie LGD jedynie 97, tj. 3,3%, jest zlokalizowanych na obszarze LGD BnP. Stosunkowo dobre gleby oraz wysoka opłacalność intensywnej produkcji rolnej i hodowli - w opinii mieszkańców - nie będą raczej sprzyjać rozwojowi tej dziedziny produkcji rolnej. Podobną opinię wyrażali uczestnicy spotkań konsultacyjnych w zakresie rozwoju produktów lokalnych, szczególnie w zakresie przetwórstwa mleka. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w południowych gminach obszaru, gdzie nie ma takiej ilości intensywnych gospodarstw rolnych i gdzie zainteresowanie tematyką produktu lokalnego, czy ekologicznego jest większe.

III. 6. Przedsiębiorczość

W 2013 roku na obszarze LGD działało 7 491 podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON. Na całym obszarze LGD występowała zdecydowana przewaga sektora prywatnego, w którym działało aż 95,3% wszystkich podmiotów.

W stosunku do roku 2006 ogólna liczba podmiotów uległa zmniejszeniu o 337 podmiotów, tj. o 8,78%. Spadek ten został odnotowany w liczbie podmiotów prywatnych, natomiast liczba podmiotów publicznych uległa w tym czasie niewielkiemu wzrostowi. Ta spadkowa tendencja w ilości podmiotów gospodarczych jest sprzeczna z tendencją krajową i wojewódzką, gdzie w omawianym okresie odnotowano stały wzrost liczby podmiotów gospodarczych (w woj. podlaskim wzrost o 7,86%). Jednocześnie jednak spadek liczby podmiotów gospodarczych nie jest jednoznaczny z obrazem stanu przedsiębiorczości na omawianym obszarze. Należy podkreślić lokalizację na tym terenie kilku potężnych zakładów, istotnych dla poziomu przedsiębiorczości w całym województwie, jak Spółdzielnie Mleczarskie w Wysokim Mazowieckiem i Zambrowie, EuRoPol GAZ S.A. - Tłocznia Gazu Zambrów, „UNIMEX” w Szepietowie (zakład prefabrykacji dla potrzeb budownictwa mieszkaniowego i przemysłowego oraz użyteczności publicznej), DOBROPLAST w Starym Laskowcu (produkcja okien, drzwi), INTERTECH produkcja maszyn rolniczych i Agroservis Dariusz Sobol - dealer maszyn (Zambrów).

Tabela 22. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	podmioty gospodarki narodowej ogółem		sektor publiczny - ogółem		sektor prywatny - ogółem	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013
PODLASKIE	88931	96517	3205	3164	85726	93353
Brańsk m.	365	352	15	15	350	337
Brańsk gm.	230	211	15	14	215	197
Rudka	99	106	14	14	85	92
Wys. Maz. m.	993	1065	58	58	935	1007

Ciechanowiec	516	652	24	31	492	621
Czyżew	416	455	24	25	392	430
Klukowo	166	211	11	14	155	197
Kulesze Kość.	125	146	7	8	118	138
Nowe Piekuty	191	228	10	12	181	216
Szepietowo	414	504	13	13	401	491
Wys. Maz. gm.	238	294	6	4	232	290
Zambrów m.	2551	1964	99	92	2452	1872
Kołaki Kość.	114	121	9	7	105	114
Rutki	355	300	10	12	345	288
Szumowo	350	270	13	14	337	256
Zambrów gm.	705	612	16	17	689	595
RAZEM LGD	7828	7491	344	350	7484	7141

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Widoczna jest wyraźna koncentracja podmiotów gospodarczych w gminach miejskich: Zambrów, Wysokie Mazowieckie i Brańsk (łącznie 3909 podmiotów, tj. 45,13%). Szczególnie koncentracja ta jest dominująca w powiecie zambrowskim (Zambrów gm., Zambrów m., Rutki, Kulesze Kościelne i Szumowo), gdzie na 3267 podmiotów gospodarczych 1964, tj. ponad 60% jest zlokalizowanych w mieście Zambrów. Jednocześnie jednak to właśnie w mieście Zambrów nastąpił największy spadek liczby podmiotów gospodarczych, bo aż o 587 podmiotów, tj. o 23%. W tym samym okresie większość gmin obszaru odnotowało nieznaczny wzrost liczby podmiotów gospodarczych, który nie przeważał jednak nad ogólną tendencją spadkową na poziomie całego obszaru LGD.

Tabela 23. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności oraz na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności		osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	
	2006	2013	2006	2013
PODLASKIE	60	63	9,6	9,9
Brańsk m.	80	74	13,3	11,6
Brańsk gm.	30	28	5,6	4,8
Rudka	34	38	6,0	6,6
Wys. Maz. m.	87	90	13,5	13,9
Ciechanowiec	42	57	7,0	9,0
Czyżew	51	56	8,6	9,1
Klukowo	28	37	5,0	6,3
Kulesze Kość.	30	39	5,3	6,4
Nowe Piekuty	39	47	6,8	7,8
Szepietowo	46	58	7,9	9,5
Wys. Maz. gm.	37	47	6,8	7,8
Zambrów m.	98	72	15,3	11,1
Kołaki Kość.	37	40	6,4	6,4
Rutki	48	37	8,1	5,9
Szumowo	61	41	10,2	6,7
Zambrów gm.	72	59	12,6	9,7
RAZEM LGD	61	57	10,3	9,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Spadek ilości podmiotów gospodarczych widoczny jest także w statystyce dotyczącej liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności oraz liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym. W obu tych zestawieniach dane dla obszaru lokalnej grupy działania są niższe niż średnia wojewódzka.

Także w analizie tych danych należy podkreślić, że nie oddają one rzeczywistego stanu gospodarki na obszarze LGD, ponieważ nie uwzględniają m.in. prężnie rozwijającego się rolnictwa.

Dla lepszego zobrazowania sytuacji w dziedzinie przedsiębiorczości należy przyrzeć się także strukturze podmiotów gospodarczych w rozbiciu na poszczególne sektory gospodarki.

Sektory i działy według PKD 2007	
Sekcja A	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
Sekcja B	górnictwo i wydobywanie
Sekcja C	przetwórstwo przemysłowe
Sekcja D	wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
Sekcja E	dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
Sekcja F	budownictwo
Sekcja G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
Sekcja H	transport i gospodarka magazynowa
Sekcja I	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
Sekcja J	informacja i komunikacja
Sekcja K	działalność finansowa i ubezpieczeniowa
Sekcja L	działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
Sekcja M	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
Sekcja N	działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
Sekcja O	administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
Sekcja P	edukacja
Sekcja Q	opieka zdrowotna i pomoc społeczna
Sekcja R	działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
Sekcja U	organizacje i zespoły eksterytorialne

Tabela 17. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg najliczniejszych sekcji PKD w 2013 r.

Jednostka administracyjna	Sekcja A	Sekcja C	Sekcja F	Sekcja G	Sekcja H	Sekcja M	Sekcja Q	Sekcje S i T
PODLASKIE	3746	7931	12003	25557	6880	7754	6182	7284
Brańsk m.	15	61	43	122	19	15	12	18
Brańsk gm.	48	35	24	37	11	5	3	8
Rudka	21	3	22	22	2	2	1	7
Wys. Maz. m.	17	79	149	318	70	78	71	83
Ciechanowiec	37	58	109	169	21	34	41	67
Czyżew	27	37	76	120	49	26	17	26
Klukowo	35	14	37	46	13	6	5	15
Kulesze Kość.	28	7	25	38	7	6	4	7
Nowe Piekuty	34	13	38	59	22	10	4	12
Szepietowo	56	36	96	101	63	30	20	20
Wys. Maz. gm.	32	20	61	77	24	10	3	20
Zambrów m.	20	171	306	544	148	132	170	146
Kołaki Kość.	27	13	12	24	5	6	7	4
Rutki	17	36	49	91	13	6	12	10
Szumowo	32	25	44	63	25	8	5	14
Zambrów gm.	68	52	130	153	70	11	17	24
RAZEM LGD	514	660	1221	1984	562	385	392	481

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Tabela 18. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg grup rodzajów działalności PKD 2007 w latach 2009 i 2013

Jednostka administracyjna	ogółem		rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		przemysł i budownictwo		pozostała działalność	
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013
PODLASKIE	89578	96517	3633	3746	18828	20535	67117	72236
Brańsk m.	342	352	17	15	92	104	233	233
Brańsk gm.	193	211	38	48	59	61	96	102
Rudka	86	106	18	21	13	25	55	60

Wys. Maz. m.	1004	1065	21	17	205	229	778	819
Ciechanowiec	554	652	37	37	125	171	392	444
Czyżew	406	455	23	27	100	115	283	313
Klukowo	167	211	24	35	41	52	102	124
Kulesze Kość.	122	146	19	28	25	33	78	85
Nowe Piekuty	199	228	25	34	49	53	125	141
Szepietowo	450	504	36	56	123	140	291	308
Wys. Maz. gm.	242	294	33	32	72	82	137	180
Zambrów m.	2142	1964	28	20	518	484	1596	1460
Kołaki Kość.	94	121	21	27	22	27	51	67
Rutki	293	300	30	17	82	91	181	192
Szumowo	271	270	36	32	77	77	158	161
Zambrów gm.	525	612	75	68	140	183	310	361
RAZEM LGD	7090	7491	481	514	1743	1927	4866	5050

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

W 2013 r. w LGD BnP dominowała branża usługowa. W rozbiciu na następujące sekcje: handel i naprawy pojazdów samochodowych – 1984 podmioty, budownictwo – 1221 podmiotów, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna – 385 podmiotów, transport i gospodarka magazynowa – 562 podmiotów oraz opieka zdrowotna i pomoc społeczna – 392 podmioty. Łącznie w branży usługowej odnotowano 4.544 podmioty, co stanowi 60,66% ogółu przedsiębiorstw. Natomiast w sekcji przetwórstwa przemysłowego zarejestrowano 660 podmiotów, co stanowi zaledwie 8,8% ogółu jednostek. W sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo odnotowano 514 podmiotów, co stanowi 6,9% ogółu jednostek. Podobne tendencje odnotowano dla województwa i kraju, z tym że odsetek podmiotów w sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) przekracza znacznie średnią wojewódzką i krajową.

W trakcie spotkań konsultacyjnych mieszkańcy zwracali uwagę na duży potencjał obszaru dla rozwoju usług dla ludności oraz na fakt, iż w wielu miejscowościach potencjał ten jest już dobrze wykorzystany. Co więcej wytwarzają się pewne specjalistyczne typy usług w poszczególnych miejscowościach, o zasięgu dużo większym niż najbliższy lokalny rynek. Jako przykład można podać bardzo dynamiczny rozwój usług cateringowych w południowej części LGD (np. miasto Ciechanowiec lub wieś Górskie Ponikły Stok), gdzie zasięg świadczonych usług przekracza 100 km. Kolejnym przykładem może być wieś Ożarki Olszanka, która wyspecjalizowała się w usługach mechanicznych (liczne warsztaty napraw samochodów).

Tabela 19. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 000 mieszkańców w latach 2006-2013

Jednostka terytorialna	Rok								Dynamika 2006=100
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
PODLASKIE	744	743	757	753	763	764	790	808	108,6
Brańsk m.	954	955	963	905	912	885	890	910	95,4
Brańsk gm.	357	352	352	309	321	282	323	345	96,6
Rudka	455	438	454	413	468	489	498	534	117,4
Wys. Maz m.	1072	1075	1100	1079	1105	1087	1112	1121	104,6
Ciechanowiec	549	571	600	595	642	685	698	719	131,0
Czyżew	627	612	622	620	657	658	672	695	110,8
Klukowo	356	358	367	367	373	390	429	463	130,1
Kulesze Kość.	370	338	374	367	396	436	442	454	122,7
Nowe Piekuty	479	453	491	493	549	575	579	557	116,3
Szepietowo	553	578	585	612	630	651	686	699	126,4
Wys. Maz. gm.	454	445	454	464	511	515	527	547	120,5
Zambrów m.	1123	961	967	958	874	861	883	875	77,9
Kołaki Kość.	469	404	425	393	420	447	502	501	106,8
Rutki	586	488	529	491	524	515	514	517	88,2
Szumowo	716	564	575	560	524	514	530	542	75,7
Zambrów gm.	804	672	691	594	640	648	672	681	84,7
RAZEM LGD	729	670	687	668	674	675	696	706	96,85

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Wskaźnikiem dobrze odzwierciedlającym aktywność gospodarczą i przedsiębiorczość mieszkańców jest wskaźnik podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców. Dla obszaru LGD BnP wskaźnik ten jest niższy (706 podmiotów na 10 000 mieszkańców) niż dla województwa podlaskiego (808 podmiotów) i dla kraju (1057 podmiotów). Wskaźnik ten wykazuje pewną rozpiętość pomiędzy gminami LGD BnP: od 345 podmiotów w Brańsk gm. po 1121 podmiotów w Wysokie Mazowieckie m.

Także dynamika tego wskaźnika na przestrzeni lat 2006-2013 jest dla całości obszaru LGD BnP ujemna, liczba przedsiębiorstw w roku 2013 stanowiła 96,85% liczby przedsiębiorstw w roku 2006. Wartości te kształtują się bardzo nierównomiernie w poszczególnych gminach i wskaźnik ten waha się od 75,7% w gminie Szumowo do 131% w gminie Ciechanowiec.

Tabela 20. Podmioty wpisane do rejestru REGON wg klas wielkości (według kryterium liczby pracujących) w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	Liczba podmiotów											
	ogółem		0 – 9 pracowników		10 – 49 pracowników		50 – 249 pracowników		250 – 999 pracowników		1000 i więcej pracowników	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013
PODLASKIE	88931	96517	84895	92645	3254	3033	682	743	84	78	16	18
Brańsk m.	365	352	341	330	22	16	2	6	0	0	0	0
Brańsk gm.	230	211	215	200	15	11	0	0	0	0	0	0
Rudka	99	106	91	101	7	3	1	2	0	0	0	0
Wys. Maz. m.	993	1065	941	1015	44	37	6	10	2	2	0	1
Ciechanowiec	516	652	489	630	25	17	2	5	0	0	0	0
Czyżew	416	455	403	440	10	15	2	0	1	0	0	0
Klukowo	166	211	158	203	8	8	0	0	0	0	0	0
Kulesze Kość.	125	146	120	143	5	3	0	0	0	0	0	0
Nowe Piekuty	191	228	185	225	4	2	2	1	0	0	0	0
Szepietowo	414	504	389	474	23	27	1	2	1	1	0	0
Wys. Maz. gm.	238	294	231	292	7	2	0	0	0	0	0	0
Zambrów m.	2551	1964	2482	1894	55	52	12	16	2	2	0	0
Kołaki Kość.	114	121	104	118	10	3	0	0	0	0	0	0
Rutki	355	300	346	290	8	9	1	1	0	0	0	0
Szumowo	350	270	333	255	16	11	1	3	0	1	0	0
Zambrów gm.	705	612	684	591	21	18	0	2	0	1	0	0
RAZEM LGD	7828	7491	7512	7201	280	234	30	48	6	7	0	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Analiza powyższej tabeli pokazuje, iż na obszarze LGD liczbowo zdecydowanie dominują mikro i małe przedsiębiorstwa, które stanowią 99,25% co jest zgodne z proporcjami w skali województwa i kraju. Natomiast to co jest charakterystyczne i odróżnia obszar LGD BnP od innych obszarów objętych lokalnymi grupami działania w woj. podlaskim to duża ilość przedsiębiorstw średnich, które stanowią 0,64% ogólnej liczby oraz funkcjonowanie przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 250 pracowników (8 przedsiębiorstw), a nawet jednego zatrudniającego powyżej 1000 pracowników (SM Mlekovita w Wysokim Mazowieckiem). Przedsiębiorstwa duże, zatrudniające powyżej 250 pracowników ulokowane są: Wysokie Mazowieckie m. (3); Zambrów m. (2), Zambrów gm. (1), Szepietowo (1), Szumowo (1).

Porównując sytuację między rokiem 2006 a 2013 możemy zauważyć spadek liczby mikro i małych przedsiębiorstw, natomiast wzrost liczby średnich i dużych, których przybyło łącznie 20.

Istotny wpływ na atrakcyjność inwestycyjną gmin mają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Ich tworzenie jest bardzo kosztowne, a procedury zmiany takiego planu bardzo długie. W związku z powyższym niejednokrotnie samorządy terytorialne i przedsiębiorcy fakt posiadania takiego dokumentu na jakiś obszar uważają raczej za słabą niż mocną stronę. Obszar LGD BnP jest w 16,72% pokryty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, co nieznacznie przekracza średnią wojewódzką, która wynosi 14,9%.

Tabela 21. Udział powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem gminy w 2014 r.

Jednostka terytorialna	Powierzchnia ogółem gminy	Udział powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem gminy
------------------------	---------------------------	--

	w ha	w %	w ha	w %
Brańsk m.	3 253,00	100	3 253,00	100,00
Brańsk gm.	22 723,00	100	22 723,00	100,00
Rudka	7 021,00	100	252,00	3,60
Wys. Maz. m.	1 524,00	100	1 524,00	100,00
Ciechanowiec	20 118,00	100	2 339,00	11,6
Czyżew	13 043,50	100	550,00	4,20
Klukowo	12 377,00	100	0,00	0,00
Kulesze Kość.	11 532,00	100	15,10	0,13
Nowe Piekuty	10 937,00	100	0,00	0,00
Szepietowo	15 190,00	100	95,000	0,62
Wys. Maz. gm.	166 110,00	100	2 940,00	18,00
Zambrów m.	1 902,00	100	173,00	9,10
Kołaki Kość.	7 376,00	100	4,37	0,06
Rutki	19 999,00	100	204,00	1,02
Szumowo	14 115,00	100	397,00	0,30
Zambrów gm.	29 940,00	100	245,12	0,82
RAZEM LGD	207 661,50	100	34 714,59	16,72

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015 r.)

Na wysokość tego wskaźnika wpływają przede wszystkim trzy gminy: Brańsk m., Brańsk gm. oraz Wysokie Mazowieckie m., które mają aż 100% powierzchni objętej MPZP. Większość gmin obszaru charakteryzuje się odsetkiem takich terenów rzędu kilku %, a gminy Klukowo i Nowe Piekuty w ogóle nie posiadają takich terenów.

III. 7. Rekreacja i wypoczynek (turystyka)

Rolniczy charakter przeważającej części terenu z dominującą hodowlą bydła powoduje, że turystyka nie jest i nie będzie istotnym kierunkiem rozwoju dla znacznej części tego obszaru. Pewien potencjał rekreacyjno-wypoczynkowy posiadają natomiast gminy południowej części LGD, tj. Ciechanowiec, Rudka i Brańsk. Jest to potencjał oparty o walory przyrodnicze i krajobrazowe rzeki Bug i Nurzec, lasy Nadleśnictwa Rudka oraz przede wszystkim Muzeum Rolnictwa im. Ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu, odwiedzane rocznie przez ponad 60 000 osób. Także północna część obszaru (Rutki, Kołaki Kościelne i Zambrów gm.) z racji bliskości położenia w stosunku do rzeki Narwi posiada pewien potencjał turystyczny.

Tabela 22. Liczba i lokalizacja bazy noclegowej na terenie LGD w 2006 i 2014 r.

Jednostka terytorialna	Liczba i lokalizacja hoteli, moteli, pensjonatów i zajazdów			Liczba zarejestrowanych kwater agroturystycznych		Ilość miejsc noclegowych ogółem	
	2006	2013		2006	2014	2006	2014
Brańsk m.	0	1	Gościniec Brański	0	0	0	40
Brańsk gm.	0	1	Karczma Upita /Holonki/	1	2	-	-
Rudka	0	0	-	1	1	40	40
Wys. Maz. m.	2	4	Hotel Gutland, Odessa, Noclegi MaRo, Pokoje Hotelowe - Bank PKO BP	0	0	54	87
Ciechanowiec /wszystkie w Ciechanowcu/	0	5	Muzeum Rolnictwa, Przy Zalewie, Szczęsny, Jagoda, Arkadia	3	6	80	200
Czyżew	0	0	-	0	1	0	6
Klukowo	0	0	-	0	0	0	-
Kulesze Kość.	0	0	-	0	0	0	0
Nowe Piekuty	1	1	Ośrodek Ojczyzna /Hodyszewo/	0	0	61	61
Szepietowo	1	2	PODR /Szepietowo Wawrzyńce/ Pokoje noclegowe JOANNA	0	2	102	128
Wys. Maz. gm.	1	3	Zajazd Dankos /Brzóska Gromki/ Dworek w Brzósłkach	2	7	24	55

			/Brzóska Brzezińska/ Karczma u Stryja /Osipy Wydzioły Pierwsze/				
Zambrów m.	2	4	Bursa szkolna nr 1, Amader. Dom noclegowy, Impresja. Hotel i Restauracja, Nubis Hotel	0	0	20	44
Kołaki Kość.	0	0	-	0	0	0	-
Rutki	0	0	-	0	1	0	15
Szumowo	1	1	Bar gastronomiczny 18-stka	0	0	20	100
Zambrów gm.	1	1	Danex /Krajewo Korytki/	0	5	bd	34
RAZEM LGD	9	23	-	7	25	401	938

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015r.)

Wydaje się, że liczba miejsc noclegowych w hotelach, zajazdach i pensjonatach, która w stosunku do roku 2006 uległa podwojeniu, jest obecnie wystarczająca. Niszą, która ma natomiast szansę dalszego rozwoju jest agroturystyka, szczególnie w południowej i północnej części obszaru LGD.

W 2014 r. na obszarze LGD BnP funkcjonowały dwa baseny w miastach Zambrów i Wysokie Mazowieckie; jedno kąpielisko strzeżone w Ciechanowcu oraz dwa punkty informacji turystycznej w Brańsku i Ciechanowcu. Wg niepełnych danych statystycznych gminy obszaru LGD BnP odwiedziło w roku 2014 ponad 100 000 turystów, z czego ponad 60 000 osób to zwiedzający skansen w Ciechanowcu.

III. 8. Rynek pracy

Liczba zatrudnionych na obszarze LGD BnP w roku 2013 wynosiła 15 455 i od roku 2006 w liczbach bezwzględnych wykazywała stałą tendencję wzrostową. Wyjątek stanowił rok 2012, kiedy to obszar LGD odnotował spadek liczby zatrudnionych o 554 osoby w stosunku do roku 2011. Generalnie liczba zatrudnionych w stosunku do roku 2006 wzrosła o 23,7%. W analogicznym okresie w całym województwie podlaskim liczba ta wzrosła o 9,1%.

Tabela 23. Pracujący na terenie LGD ogółem w latach 2006-2013

Jednostka terytorialna	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	19 2627	204 906	210 028	207 201	209 765	210 623	207 905	210 183
Brańsk m.	612	640	781	756	627	709	868	862
Brańsk gm.	220	242	249	265	312	385	208	203
Rudka	190	207	220	287	290	265	213	257
Wys. Maz. m.	2 924	3 135	3 358	3 667	3 641	3 645	3 630	3 515
Ciechanowiec	1 069	1 058	1 022	1 082	1 068	1 045	925	773
Czyżew	1 258	1 332	1 416	1 403	1 488	1 432	1 405	1 427
Klukowo	176	190	220	204	241	250	272	285
Kulesze Kość.	99	94	86	90	88	89	86	88
Nowe Piekuty	173	189	202	191	201	195	196	208
Szepietowo	720	771	836	831	815	839	829	869
Wys. Maz. gm.	159	119	97	94	115	123	174	164
Zambrów m.	3 730	3 666	3 272	3 485	3 699	3 696	3 545	3 703
Kołaki Kość.	116	147	155	135	138	124	174	126
Rutki	230	283	273	324	297	288	283	310
Szumowo	281	470	572	470	632	703	648	671
Zambrów gm.	534	1947	2422	2181	1889	2136	1914	1994
RAZEM LGD	12 491	14 490	15 181	15 465	15 541	15 924	15 370	15 455

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Aktywność zawodowa ludności, czyli liczba ludności pracującej na 1000 osób jest na obszarze LGD BnP niższa niż średnia województwa podlaskiego, czy krajowa i w roku 2013 wynosiła 145,6 osoby na 1000 mieszkańców, przy średniej wojewódzkiej – 176 i średniej krajowej - 226. Należy jednak pamiętać, że dane te generalnie nie obejmują zatrudnienia rolników i domowników w gospodarstwach rolnych.

Zależność tę pokazuje analiza sytuacji w poszczególnych gminach obszaru LGD. Najniższy wskaźnik osób zatrudnionych na 1000 mieszkańców wykazują gminy o wysokim potencjale rolniczym, np. Wysokie Mazowieckie gm. (31 osób), Brańsk gm. (33), Kulesze Kościelne (27), czy Nowe Piekuty (51 osób).

Tabela 24. Pracujący na 1000 ludności

Jednostka terytorialna	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba
PODLASKIE	161	172	176	174	174	175	173	176
Brańsk m.	160	167	204	200	161	182	224	223
Brańsk gm.	34	38	39	42	49	61	34	33
Rudka	87	95	103	138	141	131	106	130
Wys. Maz. m.	316	338	362	394	383	383	383	370
Ciechanowiec	114	113	110	116	115	114	101	85
Czyżew	190	200	213	214	225	217	213	218
Klukowo	38	41	48	45	52	54	60	63
Kulesze Kość.	29	28	26	27	27	27	26	27
Nowe Piekuty	43	47	50	47	49	47	48	51
Szepietowo	96	103	112	113	110	114	114	120
Wys. Maz. gm.	30	23	19	18	21	23	32	31
Zambrów m.	164	162	145	156	162	162	157	165
Kołaki Kość.	48	61	65	57	57	51	72	52
Rutki	38	47	46	54	50	48	48	53
Szumowo	58	97	118	97	127	141	130	135
Zambrów gm.	61	222	275	247	212	238	213	222
RAZEM LGD	116,3	135,3	142,1	145,7	144,3	148,4	143,9	145,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

O korzystnej tendencji dotyczącej wskaźnika pracujących na 1000 mieszkańców na obszarze LGD BnP świadczy fakt, iż w okresie 2006-2013 wskaźnik ten wzrósł o 25,2%, podczas gdy w całym województwie o 9,3%.

Tabela 25. Liczba bezrobotnych na obszarze LGD w latach 2006-2013 ogółem

Jednostka terytorialna	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	61773	48796	45821	61169	63761	65920	68705	70889
Brańsk m.	122	92	95	115	138	156	189	175
Brańsk gm.	76	67	47	73	79	98	115	139
Rudka	74	68	33	48	59	93	92	113
Wys. Maz. m.	472	420	333	424	470	451	469	486
Ciechanowiec	429	377	330	343	396	422	390	444
Czyżew	274	212	186	179	237	282	275	263
Klukowo	172	130	107	106	117	150	141	165
Kulesze Kość.	109	80	84	89	98	122	118	119
Nowe Piekuty	92	86	91	98	120	123	132	138
Szepietowo	336	266	243	262	294	320	332	362
Wys. Maz. gm.	152	142	119	145	145	170	187	201
Zambrów m.	1657	1379	1325	1659	1508	1608	1782	1710
Kołaki Kość.	75	66	68	86	63	81	96	102
Rutki	505	432	355	360	380	393	407	392
Szumowo	196	178	163	180	187	225	239	221
Zambrów gm.	437	350	335	384	392	418	482	426
RAZEM LGD	5178	4345	3914	4551	4683	5112	5446	5456

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Analizując powyższą tabelę możemy zauważyć, że liczba bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy na obszarze LGD w latach 2006-2013 wzrosła z 5178 osób do 5456, czyli o 5,4%, podczas gdy w skali województwa wzrost ten wynosi 14,7%. Ze spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami wynika jednak, że bezrobocie, szczególnie ukryte bezrobocie na wsi, jest odbierane jako poważny problem społeczny. Bezrobocie tych osób nie jest rejestrowane w Urzędach Pracy, kilkakrotnie pojawiło się jednak podczas spotkań konsultacyjnych stwierdzenie, iż osoby nie podejmują pracy w sąsiadujących dużych gospodarstwach rolnych poszukujących „rąk do pracy”, ponieważ jest to „nie honorowe i wstydliwe i że lepiej biednie, ale na swoim, niż u nowobogackiego sąsiada”. Wydaje się, iż te zjawisko to także pozostałość po szlacheckich tradycjach tego regionu.

W celu zmniejszenia zjawiska bezrobocia oraz wzrostu gospodarczego na obszarze działania LGD konieczne jest podjęcie wszelkich działań zmierzających do aktywizacji zawodowej. Utworzenie nowych miejsc pracy oraz stymulowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości to bardzo istotne działania wpływające na rozwój danego obszaru

Tabela 26. Liczba bezrobotnych na obszarze LGD w latach 2006-2013 z podziałem na płeć

Jednostka terytorialna	mężczyźni								kobiety							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	29 257	22 704	22 726	33 020	33 551	34 184	37 152	38 586	32 516	26 092	23 095	28 149	30 210	31 736	31 553	32 303
Brańsk m.	68	43	48	63	78	81	100	92	54	49	47	52	60	75	89	83
Brańsk – gm.	33	24	23	40	43	51	58	70	43	43	24	33	36	47	57	69
Rudka	36	35	18	27	29	51	50	64	38	33	15	21	30	42	42	49
Wys. Maz. m.	218	194	186	238	275	260	280	289	254	226	147	186	195	191	189	197
Ciechanowiec	242	214	183	204	223	241	214	253	187	163	147	139	173	181	176	191
Czyżew	146	119	95	98	142	151	150	141	128	93	91	81	95	131	125	122
Klukowo	84	70	56	62	73	84	82	95	88	60	51	44	44	66	59	70
Kulesze Kośc.	50	31	38	43	44	67	61	61	59	49	46	46	54	55	57	58
Nowe Piekuty	39	33	42	51	62	65	68	74	53	53	49	47	58	58	64	64
Szepietowo	161	124	130	160	154	165	191	197	175	142	113	102	140	155	141	165
Wys. Maz. gm.	82	78	61	82	79	97	111	116	70	64	58	63	66	73	76	85
Zambrów m.	741	585	613	836	727	792	929	840	916	794	712	823	781	816	853	870
Kołaki Kośc.	41	43	35	55	39	40	55	59	34	23	33	31	24	41	41	43
Rutki	260	198	165	197	198	202	237	203	245	234	190	163	182	191	170	189
Szumowo	97	81	75	97	102	111	136	102	99	97	88	83	85	114	103	119
Zambrów gm.	186	142	143	175	172	189	245	197	251	208	192	209	220	229	237	229
RAZEM LGD	2 484	2 014	1 911	2 428	2 440	2 647	2 967	2 853	2 694	2 331	2 003	2 123	2 243	2 465	2 479	2 603

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

W latach 2006-2008 liczba bezrobotnych mężczyzn była niższa niż liczba bezrobotnych kobiet. Tendencja ta zmieniła się zdecydowanie od roku 2009, kiedy liczba zarejestrowanych bezrobotnych mężczyzn jest systematycznie niższa od zarejestrowanych bezrobotnych kobiet. Przyczyn tego zjawiska należy chyba także szukać w rolniczej specyfice tego obszaru, który charakteryzuje się proporcjonalnie większą migracją kobiet do dużych ośrodków miejskich w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia. Także zjawisko ukrytego bezrobocia na wsi w większym stopniu dotyka kobiet, co uwidacznia się w gwałtownym wzroście odsetka bezrobotnych mężczyzn w stosunku do bezrobotnych kobiet w okresach kryzysu gospodarczego. **Dane te świadczą o nieskuteczności dotychczasowych mechanizmów aktywizacji bezrobotnych i konieczności podjęcia dalszych działań w celu redukcji odsetka osób pozostających bez pracy.**

Tabela 27. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)

Jednostka terytorialna	rok							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	8,3	6,5	6,1	8,1	8,3	8,6	9,0	9,3
Brańsk m.	5,3	3,9	4,0	4,9	5,6	6,3	7,6	7,1
Brańsk gm.	2,2	2,0	1,4	2,1	2,3	2,8	3,3	3,9
Rudka	6,0	5,5	2,7	4,0	5,0	7,9	7,9	9,8
Wys. Maz. m.	7,9	6,9	5,5	6,9	7,5	7,2	7,5	7,9
Ciechanowiec	7,5	6,5	5,7	5,9	6,9	7,3	6,8	7,8

Czyżew	7,0	5,4	4,7	4,5	5,8	6,9	6,8	6,6
Klukowo	6,6	5,0	4,1	4,1	4,4	5,6	5,3	6,2
Kulesze Kość.	5,6	4,1	4,3	4,5	5,0	6,2	6,0	6,1
Nowe Piekuty	4,0	3,7	3,8	4,2	5,0	5,1	5,4	5,7
Szepietowo	7,7	6,1	5,5	6,0	6,7	7,3	7,5	8,2
Wys. Maz. gm.	5,3	4,9	4,0	4,9	4,6	5,3	5,8	6,2
Zambrów m.	11,3	9,4	9,0	11,4	10,1	10,8	12,1	11,7
Kołaki Kość.	5,3	4,6	4,8	6,0	4,2	5,4	6,4	6,8
Rutki	14,1	11,9	9,7	9,8	10,3	10,7	11,0	10,7
Szumowo	6,7	6,1	5,6	6,1	6,2	7,4	7,9	7,2
Zambrów gm.	8,7	6,9	6,5	7,4	7,3	7,7	8,8	7,8
RAZEM LGD	8,1	6,7	6,0	7,0	7,1	7,7	8,2	8,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

W roku 2013 wskaźnik bezrobocia na obszarze LGD BnP – liczony jako udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym - wyniósł 8,3%, jest więc niższy od średniej wojewódzkiej (9,3%) i średniej krajowej (8,8%). Jednak niższa wartość tego wskaźnika częściowo przynajmniej jest związana z rolniczym charakterem obszaru, a więc dużą ilością osób ubezpieczonych w KRUS jako rolnicy bądź domownicy, co często nie pokazuje rzeczywistej skali problemu na obszarach wiejskich. Prawdopodobnie, ze względu na dużą ilość dobrze prosperujących gospodarstw rolnych, problem ten jest w statystykach na obszarze LGD BnP mniejszy niż na innych obszarach wiejskich województwa podlaskiego. W rzeczywistości jest to znacznie większa skala zjawiska.

Tabela 38. Liczba bezrobotnych w wieku 55-64 pozostający bez pracy przez okres dłuższy niż 1 rok

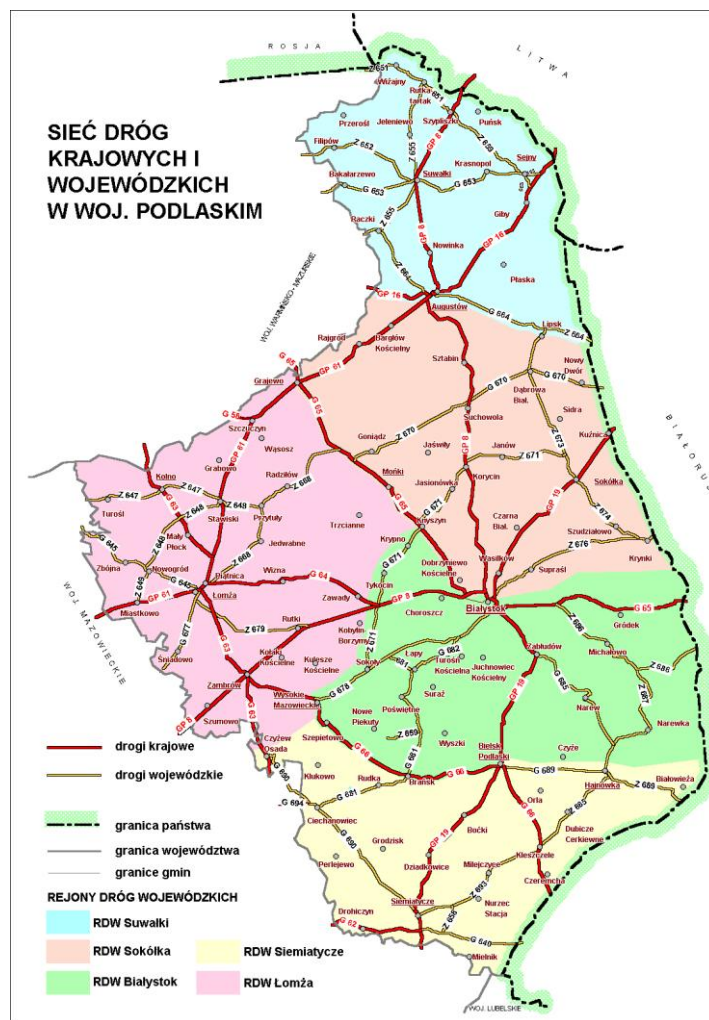
Jednostka terytorialna	rok		
	2010	2012	2014
Powiat bielski	102	115	161
Powiat wysokomazowiecki	80	102	146
Powiat zambrowski	117	158	194
RAZEM LGD	299	375	501

Analizując liczbę osób bezrobotnych w wieku 55-64 w powiatach objętych działaniem LGD zauważa się stałą rosnącą tendencję w tym zakresie. W ciągu 4 lat nastąpił znaczny wzrost liczby zarejestrowanych bezrobotnych z tego przedziału wiekowego. **Świadczy to o wycofywaniu się z rynku pracy coraz większej liczby osób z grupy 50+, które posiadają kwalifikacje i wieloletnie doświadczenie i mogłyby z powodzeniem dalej na rynku pracy funkcjonować.** Tendencję tę potwierdzają również wnioski z konsultacji społecznej, iż grupą w szczególnie trudniej sytuacji społecznej są osoby z grupy powyżej 50 r.ż.

III. 9. Infrastruktura techniczna

Na obszarze LGD do głównych szlaków komunikacyjnych należą drogi oraz linie kolejowe. Od pierwszej połowy XIX wieku przebiega tędy jedna z najstarszych linii kolejowych w Polsce, tzw. kolej warszawsko-petersburska. Obecnie jest to jeden z głównych węzłów kolejowych, łączących kraje Europy Wschodniej i Północno-Wschodniej z pozostałą częścią kontynentu. Strategiczne położenie tak ważnej linii przebiegającej przez gminy Nowe Piekuty, Szepietowo, Czyżew korzystnie wpływa na wymianę towarową i komunikację z innymi miastami nie tylko w kraju, ale i za granicą.

Mapa 2. Sieć dróg krajowych i wojewódzkich w woj. podlaskim

Źródło: <http://www.wrotapodlasia.pl/pl/region/infrastruktura> (wrzesień 2015)

Obecnie połączenie Warszawa-Białystok (droga krajowa S8, tj. międzynarodowa E67, przez gminy Rutki, Kołaki Kościelne, Zambrów, Szumowo) stanowi oś komunikacyjną regionu, uzupełnianą przez otaczające ją mniejsze ciągi komunikacyjne.

Miasta Zambrów i Wysokie Mazowieckie, dzięki swej lokalizacji, są miastami tranzytowymi dla komunikacji województwa podlaskiego z Warszawą. Transport drogowy obszaru LGD odbywa się bowiem, oprócz drogi międzynarodowej E67, w oparciu o ciąg drogi krajowej nr 66 przez gminy Brańsk, Wysokie Mazowieckie, Szepietowo i Zambrów. Uzupełnieniem tego szlaku jest droga krajowa nr 63 przez gminy Czyżew i Zambrów oraz drogi wojewódzkie: nr 681 przez gminy Brańsk, Rudka, Ciechanowiec, nr 690 przez gminy Ciechanowiec i Czyżew, nr 659 przez gminę Nowe Piekuty, nr 678 przez gminę i miasto Wysokie Mazowieckie, nr 679 przez gminę Rutki i nr 694 przez gminę Ciechanowiec.

Lokalny transport gminny i międzygminny na obszarze LGD obsługuje sieć dróg gminnych i powiatowych, które biorąc pod uwagę techniczne urządzenie struktury komunikacyjno-transportowej, w znacznej mierze zaspakajają potrzeby mieszkańców.

Najbardziej rozpowszechnionym nośnikiem energii jest elektryczność. Na terenie LGD znajduje się główna rozdzielnia prądu elektrycznego, dostarczanego z ogólnokrajowej sieci energetycznej za pośrednictwem linii przesyłowej o napięciu 110 kV. Obecny stan poboru stwarza rezerwę, zapewniając tym samym mieszkańcom bezpieczeństwo energetyczne warunkujące inwestycyjny rozwój regionu.

Jak wynika z dyskusji podczas konsultacji społecznych upowszechnienie gospodarki niskoemisyjnej jest bardzo ważnym aspektem dla obszaru LGD. Jest to również cel Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 więc tym bardziej zachęcanie do stosowania proekologicznych rozwiązań jest wspólnym celem. Widzimy potrzebę **wzrost udziału energii odnawialnej w konsumpcji, ale również zwiększenia lokalnej produkcji energii ze źródeł odnawialnych.**

Sieć gazownicza jest na początkowym etapie rozwoju. Aktualnie z gazu ziemnego korzystają jedynie mieszkańcy gmin: Wysokie Mazowieckie m. (25,6% mieszkańców), Zambrów m. (4,7%), Czyżew (2,6%)

mieszkańców), Wysokie Mazowieckie gm. (1,9%), Zambrów gm. (0,5%) oraz Klukowo i Kulesze Kościelne (0,1%) (*Bank Danych Regionalnych*, www.stat.gov.pl).

W wyniku konkurencji dwóch operatorów, Orange SA oraz Szeptel SA, sieć telekomunikacyjna istniejąca na obszarze LGD jest bardzo dobrze rozwinięta. Realizuje ona wszystkie zgłoszone problemy w sposób przewodowy lub bezprzewodowy, w zależności od uwarunkowań technicznych. Istotnym uzupełnieniem rynku usług telekomunikacyjnych jest sprawnie funkcjonujący system telefonii komórkowej, opartej na kilku rozmieszczonych na terenie LGD stacjach przekaźnikowych, zapewniając dostęp do usług sieci komórkowej niemal na całej powierzchni obszaru.

Techniczne uzbrojenie obszaru LGD wraz z jego korzystną lokalizacją w strukturze poszczególnych nośników stwarza korzystne warunki do rozwoju społeczno-gospodarczego.

Tabela 9. Korzystający z instalacji w % ogółu ludności – wodociąg i kanalizacja

Jednostka terytorialna	wodociąg		kanalizacja	
	2006	2013	2006	2013
	%	%	%	%
Brańsk m.	94,3	94,8	64,2	83,1
Brańsk gm.	87,7	89,1	0,0	1,9
Rudka	79,7	80,3	45,9	61,0
Wys. Maz. m.	97,4	97,9	93,7	96,1
Ciechanowiec	80,7	81,8	26,8	32,9
Czyżew	94,1	94,2	30,8	33,5
Klukowo	90,8	91,2	5,2	5,2
Kulesze Kość.	95,0	95,1	0,0	0,0
Nowe Piekuty	89,3	89,6	0,0	0,0
Szepietowo	92,0	92,3	25,0	27,7
Wys. Maz. gm.	89,6	90,3	0,0	0,0
Zambrów m.	98,0	98,3	92,1	93,1
Kołaki Kość.	93,6	94,2	0,0	0,0
Rutki	77,9	78,9	25,5	28,9
Szumowo	88,9	88,9	0,0	0,0
Zambrów gm.	90,9	91,9	6,7	14,8
RAZEM LGD	91,3	91,9	39,0	42,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Na obszarze LGD BnP sieć wodociągowa jest stosunkowo dobrze rozwinięta (91,9% mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej w roku 2013). Generalnie, tak jak w skali całego kraju, znacznie gorzej przedstawia się sytuacja w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków (42,4% mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej w roku 2013).

Tabela 40. Sieć rozdzielcza na 100 km² = gęstość sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej w gminach LGD w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	sieć wodociągowa			sieć kanalizacyjna			sieć gazowa		
	2006	2013	dynamika (rok 2006 = 100%)	2006	2013	dynamika (rok 2006 = 100%)	2006	2013	dynamika (rok 2006 = 100%)
	km	km		km	km		km	km	
Brańsk m.	57,0	59,2	103,9	46,9	62,0	132,2	0,0	0,0	0
Brańsk gm.	59,0	59,8	101,4	0,0	0,9	0,9	0,0	0,0	0
Rudka	38,0	42,0	110,5	20,9	48,2	230,6	0,0	0,0	0
Wys. Maz. m.	167,3	183,7	109,8	143,0	186,4	130,3	176,5	181,9	103,1
Ciechanowiec	66,6	66,7	100,2	6,3	9,4	149,2	0,0	0,0	0
Czyżew	105,4	107,4	101,9	12,1	17,7	146,3	0,0	0,0	0
Klukowo	72,8	75,1	103,2	1,9	2,3	121,1	0,0	0,0	0
Kulesze Kość.	59,8	61,4	102,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0
Nowe Piekuty	60,3	60,3	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0
Szepietowo	74,2	77,6	104,6	7,6	8,8	115,8	0,0	0,0	0
Wys. Maz. gm.	81,2	107,8	132,8	0,0	0,0	0,0	11,9	11,9	100
Zambrów m.	252,9	267,1	105,6	217,1	264,5	121,8	73,5	94,6	128,7

Kołaki Kość.	72,6	73,2	100,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0
Rutki	61,9	62,0	100,2	8,0	8,5	106,3	0,0	0,0	0
Szumowo	69,0	69,5	100,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0
Zambrów gm.	61,9	64,2	103,7	2,9	7,3	251,7	0,0	0,8	0,8
Obszar LGD	85,00	89,8	105,67	29,2	38,5	131,99	16,4	18,1	110,42

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Gęstość sieci wodociągowej na obszarze LGD BnP w 2013 r. wynosiła 89,8 km na 100 km² i jest to wskaźnik znacznie przekraczający średnią wojewódzką (63,5 km na 100 km²) oraz niewiele niższy od średniej krajowej (90,5 km na 100 km²), mimo iż mamy tu do czynienia często ze znacznym rozproszeniem sieci osadniczej.

Gęstość sieci kanalizacyjnej to 38,5 km na 100 km², przy średniej województwa podlaskiego 15,1 km na 100 km² i średniej krajowej 40,2 km na 100 km². Rozproszenie sieci osadniczej powoduje, iż rozwija się intensywnie budowa przydomowych oczyszczalni ścieków i wydaje się, że dalsze działania w tym kierunku są uzasadnioną alternatywą dla budowy kanalizacji sieciowej.

Podobnie jak przydomowe oczyszczalnie ścieków, duże zainteresowanie mieszkańców wzbudza temat odnawialnych źródeł energii, szczególnie możliwości jej wykorzystania w budynkach mieszkalnych oraz gospodarczych (w gospodarstwach rolnych).

III. 10. Społeczeństwo obywatelskie

Z badań dotyczących organizacji pozarządowych, prowadzonych przez GUS w 2010 roku, wynika iż w Polsce funkcjonowało 75 000 aktywnych organizacji społecznych, stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji (wśród których 700 stanowiły Ochotnicze Straże Pożarne). Spośród tej liczby 2300 organizacji odnotowano w województwie podlaskim, co stanowi jedynie 3,1% tego typu organizacji zanotowanych w całej Polsce i jest to jedna z najniższych liczb w kraju (14 miejsce). Ponad 90% tych organizacji prowadzi jedynie nieodpłatną działalność, a jedynie niecałe 10%, skupionych przede wszystkim w Białymstoku, prowadzi rejestrową działalność gospodarczą.

Tymczasem zgodnie ze Strategią Europa 2020, Strategią Województwa Podlaskiego oraz RPOWP 2014-2020 jednym z celów rewitalizacji społecznej jest właśnie wzmacnianie kapitału społecznego. Jednym z istotnych elementów służących badaniom kapitału społecznego jest działalność organizacji społecznych, obrazująca skłonność do zrzeszania się i wspólnego działania na rzecz określonego celu. **Ważnym celem w nowej perspektywie będzie także wzmacnianie potencjału organizacji pozarządowych, zarówno poprzez formalizowanie ich działania (rejestracja w KRS), jak i podejmowanie przez nie działalności gospodarczej.**

Tabela 1. Liczba organizacji pozarządowych działających na terenie LGD w 2006 i 2014 r.

Jednostka terytorialna	2006 r.	2014 r.
------------------------	---------	---------

	Fundacje	Stowarzyszenia (bez OSP)	OSP nierejestrowe	OSP rejestrowe	Kluby sportowe	Kluby seniora nierejestrowe	KGW nierejestrowe	Inne nierejestrowe	Zespoły artystyczne	Fundacje	Stowarzyszenia (bez OSP)	OSP nierejestrowe	OSP rejestrowe	Kluby sportowe	Kluby seniora nierejestrowe	KGW nierejestrowe	Inne nierejestrowe	Zespoły artystyczne
Brańsk m.	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	6	0	1	2	1	0	0	2
Brańsk gm.	0	1	0	13	0	0	0	0	0	0	1	0	13	0	2	0	0	2
Rudka	0	1	0	2	2	0	1	0	0	0	0	0	2	2	1	1	0	0
Wys. Maz. m.	0	7	0	1	4	0	0	0	5	0	13	0	1	5	0	0	0	9
Ciechanowiec	0	9	3	4	3	1	1	13	1	3	12	3	8	3	1	1	13	4
Czyżew	0	0	0	7	3	1	0	0	6	0	2	0	7	5	1	0	0	6
Klukowo	0	2	0	10	0	0	0	0	1	0	3	0	10	0	1	0	0	1
Kulesze Kość.	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	1	1	0	2
Nowe Piekuty	0	0	0	9	2	0	12	0	0	0	2	0	0	2	0	12	0	0
Szepietowo	0	2	1	9	3	1	1	0	2	0	4	0	10	3	1	1	0	6
Wys. Maz. gm.	0	0	0	14	1	0	2	0	0	0	0	0	14	1	0	2	0	1
Zambrów m.	0	12	0	0	13	0	bd	bd	bd	4	23	0	0	14	6	bd	bd	11
Kołaki Kość.	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	0	0
Rutki	0	0	4	4	2	0	0	0	0	0	1	4	4	2	0	0	0	0
Szumowo	0	1	8	0	1	0	1	0	1	0	1	8	0	1	0	1	0	2
Zambrów gm.	0	0	1	11	0	0	12	0	1	0	0	1	11	0	0	12	0	1
RAZEM LGD	4	35	22	88	34	3	30	13	17	7	61	20	85	40	15	31	13	47

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (maj 2015 r.)

W roku 2014 w gminach obszaru LGD BnP funkcjonowało 319 organizacji pozarządowych. 193 z nich to organizacje zarejestrowane w KRS lub w ewidencji Starosty, m.in. fundacje, stowarzyszenia, kluby sportowe, część OSP i KGW. Natomiast 126 podmiotów to organizacje nierejestrowe, m.in. większość kół gospodyń wiejskich, część ochotniczych straży pożarnych, kluby seniora, czy zespoły artystyczne.

Jak na większości obszarów wiejskich w Polsce znaczącą liczbę tych organizacji stanowią Ochotnicze Straże Pożarne, których łącznie odnotowano na obszarze 105 (85 stowarzyszenia zarejestrowane, 20 nierejestrowe) oraz Koła Gospodyń Wiejskich (łącznie 31). Natomiast najwięcej organizacji rejestrowych odnotowujemy w gminach miejskich i miejsko-wiejskich (np. Zambrów m. – 41; Ciechanowiec – 26; Wysokie Mazowieckie m. – 19).

Na wszystkich spotkaniach konsultacyjnych bardzo mocno podkreślana była potrzeba budowania kapitału społecznego na obszarze LGD BnP. Z jednej strony wskazywano **potrzebę szeroko rozumianej aktywizacji społecznej, która by prowadziła m.in. do zawiązywania się mniej lub bardziej formalnych grup realizujących wspólne cele.** Z drugiej strony podkreślano, że wiele istniejących stowarzyszeń lub grup nieformalnych jest słabo lub zupełnie nieaktywnych lub bardzo słabych organizacyjnie. Do tych podmiotów powinny zostać skierowane **działania, które doprowadzą do wzmocnienia ich potencjału organizacyjnego, a docelowo część z nich być może przekształci się w podmioty ekonomii społecznej, poprzez rozpoczęcie działalności gospodarczej.**

Poniższy wykaz szczegółowo identyfikuje zarówno formalne, jak i nieformalne grupy na obszarze LGD BnP, co jest istotne z punktu widzenia potrzeb i wsparcia jakie jest oczekiwane i planowane w tym zakresie.

Tabela 42. Organizacje pozarządowe oraz organizacje nierejestrowe na terenie LGD w 2014 r.

Gmina	Typ organizacji	Liczba	Nazwa
Brańsk m.	Stowarzyszenia (bez OSP)	6	Stowarzyszenie Artystyczne „Skowronki”, Towarzystwo Przyjaciół Brańska, Zrzeszenie Przedsiębiorców Ziemi Brańskiej, Stowarzyszenie Przewoźników Podlasia – Oddział Terenowy, Podlaskie Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych „Pestka”, Związek zawodowy pracowników

			Gminnej Spółdzielni samopomoc Chłopska
	OSP rejestrowe	1	Brańsk
	Kluby sportowe	2	Parafialny Klub Sportowy „Karol”, UKS „Pionier”
	Inne nierejestrowe	1	Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Drohiczyńskiej – Oddział w Brańsku
	Zespoły artystyczne	2	Zespół Pieśni i Tańca „Skowronki”, Chór Kościelny w parafii pw. WNMP, Klub Seniora
Brańsk gm.	Stowarzyszenie (bez OSP)	1	Stowarzyszenie ekologiczne Żałuskie Kościelne
	OSP rejestrowe	13	Chojewo, Domanowo, Glinnik, Holonki, Kiersnowo, Klichy, Koszewo, Lubieszczę, Mień, Oleksin, Popławy, Szmurły, Świridy
	Inne nierejestrowe	2	Klub Seniora, Klub Morsa
	Zespoły artystyczne	2	„Mianka”, „Patoczanka”
Rudka	OSP nierejestrowe	2	Rudka, Koce Borowe
	Kluby sportowe	2	UKS „Skorpion”, UKS „Heros”
	Inne nierejestrowe	2	Klub Seniora, KGW Rudka
Wysokie Mazowieckie m.	Stowarzyszenia (bez OSP)	3	Towarzystwo Przyjaciół Miasta Wysokie Mazowieckie, Społeczny Komitet Pomocy dla Szpitala w Wysokim Mazowieckiem, Klub Rodzin Abstynenckich ŁABĘDŹ, Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Bratek, Stowarzyszenie na Rzecz Osób Potrzebujących Pomocy Bliżej Ciebie, Stowarzyszenie Wspieramy Centrum przy CKZ, Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów Policji Zarząd Koła, Stowarzyszenie Jagiellończyk przy ZSOiP, Stowarzyszenie „Uniwersytet Trzeciego Wieku”, Regionalny Związek Stowarzyszeń i Klubów Abstynenckich Województwa Podlaskiego w Wysokim Mazowieckiem, Stowarzyszenie Wspierania Demokracji lokalnej ADSUM, Stowarzyszenie Oświatowe Świat Malucha, Stowarzyszenie Grupa Rekonstrukcji Historycznej im. Brygady Kawalerii „Plis”
	OSP rejestrowe	1	Wysokie Mazowieckie
	Kluby sportowe	5	UKS „Iskra” przy Gimnazjum, UKS „Jedyneczka” przy Szkole Podstawowej, UKS „Wiktoria” przy ZSOiP, UKS „MAX BASKET” przy Gimnazjum, UKS „Centrum przy CKZ
	Zespoły artystyczne	9	koło wokalne „Tęcza”, grupa taneczna „Mażoretki”, grupa taneczna „Okey Dance”, studio teatralne, chór Klubu Seniora, 3 zespoły młodzieżowe-instrumentalne, Zespół Dziecięcy Ludowy Zespół Pieśni i Tańca Mazowie
Ciechanowiec	Fundacje	3	Fundacja Rozwoju Edukacji Cogito, Fundacja Inicjatyw Społeczno - Gospodarczych Macto, Fundacja Rozwoju Wsi i Rolnictwa „Agriculture”
	Stowarzyszenia (bez OSP)	12	Stowarzyszenie „Zameczek”, Stowarzyszenie Nobis, Stowarzyszenie Platon, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Pracowników Domu Pomocy Społecznej w Kozarzach, Stowarzyszenie „Winnica”, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Pobikry, Ciechanowieckie Stowarzyszenie Trzeźwościowe „Remedium”, Towarzystwo Naukowe Societas Scientiarum Klukoviana et Jablonoviana, Polska Federacja Instytut Budokai Karate, Łomżyńsko-Drohickie Bractwo Kurkowe Towarzystwo Strzeleckie w Ciechanowcu, Stowarzyszenie „Uniwersytet Trzeciego Wieku”
	OSP nierejestrowe	3	Skórzec, Przybyszyn, Winna-Chroły
	OSP rejestrowe	8	Ciechanowiec, Bujenka, Koce Basie, Pobikry, Wojtkowice

			Stare, Tworkowice, Radziszewo Króle, Kozarze
	Kluby sportowe	3	przy szkołach: podstawowa, gimnazjum, ZSOiZ
	Inne nierejestrowe	15	Caritas Diecezji Drohiczyńskiej, Caritas Diecezji Łomżyńskiej, Ciechanowieckie Stowarzyszenie Przedsiębiorców, Katolickie Stowarzyszenie Civitas Christiana, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Drohiczyńskiej, Polski Związek Wędkarski Koło Wędkarskie Jazgarz, Związek Sybiraków - Koło Terenowe, Związek kombatanów, Rodzinny Ogród Działkowy „Pod Gruszą”, Koło Łowieckie „Rogacz”, Gminna Spółka Wodna „Nurczanka”, Chór kościelny „Kantata”, Schola „Anielskie Nutki”, Klub Seniora „Chwilowo Młodzi”, KGW Radziszewo Sieńczuch
	Zespoły artystyczne	4	Orkiestra Dęta, Zespół Młodzieżowy Orkiestry Dętej, Zespół Tańców Nowoczesnych, Zespół Tańców Narodowych
Czyżew	Stowarzyszenia (bez OSP)	2	Stowarzyszenie Kulturalne Ziemi Czyżewskiej, Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Wysoczyzny Wysokomazowieckiej i Podlaskiego Przełomu Bugu
	OSP rejestrowe	7	Dąbrowa Wielka, Dąbrowa Nowa Wieś, Dmochy Wochy, Siennica Święchy, Czyżew, Rosochate Kościelne, Kaczyn Herbasy
	Kluby sportowe	5	Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy przy ZSOiZ w Czyżewie, Klub sportowy INTER w Rosochatem Kościelnym, UKS Orleń przy ZSOiZ, UKS przy Gimnazjum im. Papieża Jana Pawła II
	Inne nierejestrowe	1	Klub Seniora
	Zespoły artystyczne	6	Mażoretki, Pierwszy Krok, Dziecięcy zespół wokalny „Bemol”, Zespół „Nova noota”, Młodzieżowa Orkiestra Dęta, Zespół Kolędniczy Herody Gminy Czyżew
Klukowo	Stowarzyszenia (bez OSP)	3	Polskie Stowarzyszenie Patriotów w "Solidarności", Stowarzyszenie Mieszkańców Wsi Wyszonki Błonie, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Stare Kostry,
	OSP rejestrowe	10	Klukowo, Trojanowo, Kuczyn, Wyszonki Kościelne, Lubowicz Wielki, Łuniewo Małe, Sobolewo, Piętki Gręzki, Kostry Śmiejski, Kostry Podśędkowięta.
	Inne nierejestrowe	1	Klub Seniora Klukowo
	Zespoły artystyczne	1	Wyszonki Błonie, Zespół kolędniczy Podlasie
Kulesze Kościelne	OSP rejestrowane	4	Kulesze Kościelne, Nowe Grodzkie, Gołasze Mościckie, Nowe Wykno
	Inne nierejestrowe	2	Klub Seniora Kulesze Kościelne, KGW „Kulesianki”
	Zespoły artystyczne	2	Zespół „Rokietnica”, Zespół „Magnetic”
Nowe Piekuty	Stowarzyszenia (bez OSP)		Stowarzyszenie „Przyjazna Jabłoń, Stowarzyszenie „Jabłoń Piotrowce”
	Kluby sportowe	2	UKS Jabłoń Kościelna, UKS Nowe Piekuty
	Inne nierejestrowe	12	KGW: Jabłoń Kościelna, Jabłoń Jankowce, Jabłoń Śliwowo, Jabłoń Dąbrowa, Jabłoń Piotrowce, Tłoczewo, Stokowisko, Hodyszewo, Krasowo Wielkie, Krasowo Częstki, Skłody Borowe, Kostry Noski
Szepietowo	Stowarzyszenia (bez OSP)		Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Szepietowo, Stowarzyszenie Mieszkańców Miejscowości Szepietowo-Wawrzyńce „Pod Dębem”, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Szepietowskiej, Stowarzyszenie „Powiat Dla Ludzi” Szepietowo,
	OSP rejestrowe	10	Szepietowo, Dąbrowa Moczydły, Wojny-Szuby, Wyliny-

			Ruś, Średnica, Wojny Pogorzel, Dąbrowka Kościelna, Stary Kamień, Moczydły-Stanisławowięta, Dąbrowa-Łazy
	Kluby sportowe	3	Klub Sportowy „SPARTA 1951”, UKS „Start” przy Publicznym Gimnazjum w Szepietowie, UKS „Lider” przy Szkole Podstawowej w Dąbrowce Kościelnej
	Inne nierejestrowe	2	Klub Seniora „Złoty Wiek” KGW Dąbrowa Moczydły
	Zespoły artystyczne	6	Dziecięcy Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Podlasie”; Młodzieżowa Orkiestra Dęta GOK w Szepietowie, Zespół Wokalny, Zespół „Lollipop”, Chór Klubu Seniora „Złoty Wiek”, Zespół Mażorettek VIVAT z PG w Szepietowie
Wysokie Mazowieckie gm.	OSP rejestrowe	4	Stara Ruś, Święck Wielki, Jabłonka Kościelna, Kalinowo-Czosnowo, Bryki, Mazury, Miodusy Wielkie, Dąbrowa-Dzięciel, Gołasze-Puszcza, Miodusy-Stok, Tybory-Wółka, Tybory-Misztale, Osipy-Kolonia, Mystki-Rzym,
	Kluby sportowe	1	Jabłonka Kościelna
	Inne nierejestrowe	2	KGW: Mystki-Rzym. Brzóska-Tatary
	Zespoły artystyczne	1	Chór w Jabłonce Kościelnej
Zambrów m.	Fundacje	4	Fundacja Państwowej Szkoły Muzycznej, Fundacja „Tradycja i Rozwój”, Fundacja „CODERDOJO Polska”, Fundacja „Szansa dla Ciebie”
	Stowarzyszenia (bez OSP)	23	Klub Inteligencji Katolickiej, Towarzystwo Przyjaciół Zambrowa, Klub Abstynenta „Ostoja”, Stowarzyszenie Rodzin Dzieci Niepełnosprawnych „Promyk Nadziei”, Stowarzyszenie Społeczne „Ariadna”, Klub Miłośników Motocykli „Żubr”, Stowarzyszenie Lekarzy Rodzinnych i Stomatologów, Szansa, towarzystwo „Nasz Szpital”, Stowarzyszenie „Zambrowskie Produkty Lokalne”, Łomżyńska Grupa Odtwórstwa Historycznego „Spiritus Temporis”, Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych, Stowarzyszenie Przyjaciół Akademii Malucha, Stowarzyszenie Sztuk Walki, Stowarzyszenie „Pomocna Dłoń”, Stowarzyszenie Przyjaciół Osób Starszych i Niepełnosprawnych „Człowiek nie Wiek”, Stowarzyszenie Sportowe „Rekord”, Stowarzyszenie Przyjaciół Czwórki, Stowarzyszenie „Silni Razem”, Stowarzyszenie „Nowej Polski”, Stowarzyszenie Sportowo-Rekreacyjne „Sporteam”, Stowarzyszenie „Nexxteam”, Towarzystwo Muzyczne „Delta”
	Kluby sportowe	14	przy szkołach: podstawowa, gimnazjum, ogólnokształcące
	Inne nierejestrowe	6	Salon Literacki, Dyskusyjny Klub Książki, Klub Brydża Sportowego, Klub Filmowy, Klub Seniora, Aerobik
	Zespoły artystyczne	11	Miejska Młodzieżowa Orkiestra Dęta, Zespół Instrumentalny „CAMERATA”, Studio piosenki „ART”, Zespół wokalny „PICCOLO”, Grupa Taneczna Mażorettek, Klub Tańca Nowoczesnego (2 grupy wiekowe), Klub Tańca C-Walk, Klub Tańca Towarzyskiego, Teatr Form Różnych, Teatr Eksperymentalny, Teatr Młodego Aktora
Kołaki Kościelne	Stowarzyszenia (bez OSP)	1	Ruch Rozwoju Regionu „RURORE”
	OSP nierejestrowe	4	Kołaki Kościelne, Szczodruchy, Rębiszewo-Zegadły, Krusze-Łubnice
Rutki	Stowarzyszenia (bez OSP)	1	Stowarzyszenie Kulturalno - Oświatowo - Sportowe „Kos 1984”
	OSP nierejestrowe	4	Zambrzyce Króle, Ożarki-Olszanka, Kossaki Nadbielne, Dębniaki,
	OSP rejestrowe	4	Rutki-Kossaki, Kołomyjka, Kalinówka Basie, Ożary

			Wielkie
	Kluby sportowe	2	Rutki-Kossaki, Grady Woniecko
Szumowo	Stowarzyszenia (bez OSP)	1	Szumowo
	OSP nierejestrowe	8	Szumowo, Srebrna, Paproć Duża, Łętownica, Pęchratka Polska, Ostrożne, Zaręby, Głęboch, Srebrny Borek
	Kluby sportowe	1	Szumowo
	Inne nierejestrowe	1	KGW: Pęchratka Polska
	Zespoły artystyczne	2	Orkiestra Dęta OSP w Szumowie, Zespół Mażorettek „Arabeska”
Zambrów gm.	OSP nierejestrowe	1	Zagroby Łętownica
	OSP rejestrowe	11	Stary Laskowiec, Krajewo Białe, Stary Skarżyn, Przeździecko Mroczy, Chorzele, Długobórz Pierwszy, Tabędz, Zbrzeźnica, Poryte Jabłoń, Łady Borowe, Wiśniewo
	Inne nierejestrowe	12	KGW: Wola Zambrowska, Stary Skarżyn, Stary Laskowiec, Poryte Jabłoń, Konopki Jałbrzyków Stok, Koziki Jałbrzyków Stok, Zbrzeźnica, Tabędz, Wdziękoń Drugi, Przeździecko Mroczy, Zaręby Krztałki, Krajewo Ćwikły
	Zespoły artystyczne	1	Laskowianki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015 r.)

Tabela 43. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 000 mieszkańców

Jednostka terytorialna	fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE	23	24	24	25	26	27	28	30
Brańsk m.	16	21	21	21	23	23	23	21
Brańsk gm.	22	22	22	22	22	22	23	23
Rudka	23	28	28	29	29	30	30	30
Wys. Maz. m.	16	16	18	20	20	22	24	25
Ciechanowiec	23	27	29	30	33	36	37	41
Czyżew	23	23	23	23	23	23	23	26
Klukowo	24	28	30	33	32	33	35	35
Kulesze Kość	15	15	15	15	15	15	15	16
Nowe Piekuty	23	22	22	25	24	27	27	29
Szepietowo	24	24	24	26	26	28	29	29
Wys. Maz. gm.	32	33	31	31	30	30	30	30
Zambrów m.	12	12	12	12	12	13	14	15
Kołaki Kość	21	21	21	21	21	25	25	25
Rutki	20	20	22	22	22	22	22	22
Szumowo	27	27	27	29	28	28	28	28
Zambrów gm.	18	18	18	19	19	19	19	19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

W przeliczeniu liczby organizacji pozarządowych na 10 000 mieszkańców tylko dwie gminy obszaru przekraczają średnią województwa podlaskiego, która w roku 2013 wynosiła 30 organizacji na 10 000 osób. Zdecydowanie najwyższy wskaźnik organizacji odnotowuje gmina Ciechanowiec (41). Najmniej NGO na 10 000. mieszkańców przypada w Zambrów m. (15) oraz w gminie Kulesze Kościelne (16). Dane te potwierdzają opinie mieszkańców wyrażaną podczas spotkań konsultacyjnych o małej ilości stowarzyszeń, czy grup nieformalnych, ich słabości organizacyjnej oraz niewykorzystanym potencjale.

W trakcie spotkań konsultacyjnych często jednak podkreślano, że aktywność społeczna mieszkańców LGD BnP stale wzrasta oraz iż jest coraz więcej liderów umiających i chcących aktywizować społeczność lokalną. Dostrzegano także rolę lokalnej grupy działania we wzmacnianiu kapitału społecznego obszaru. Pozytywnie oceniano także stosunki sąsiedzkie między mieszkańcami, a tradycyjna, wręcz przysłowiowa kłótniowość drobnej szlachty coraz częściej – wg uczestników spotkań - zastępowana jest solidarnością społeczną i sąsiedzką pomocą.

III. 11. Infrastruktura społeczna

Tabela 44. Liczba ośrodków kultury i bibliotek wraz z filiami na terenie LGD w 2006/2007 i 2016/2014 r.

Jednostka terytorialna	Ośrodki kultury wraz z filiami		Biblioteki wraz z filiami		Koła (kluby)		Członkowie kół (klubów)	
	2006	2014	2006	2014	2007	2013	2007	2013
Brańsk m.	1	1	1	1	0	2	0	72
Brańsk gm.	2	2	1	1	0	1	0	29
Rudka	0	0	1	1	0	0	0	0
Wys. Maz. m.	1	1	2	1	1	2	40	137
Ciechanowiec	1	2	1	3	9	4	153	118
Czyżew	1	1	1	1	1	6	12	196
Klukowo	1	1	3	3	2	4	50	195
Kulesze Kość.	0	0	2	2	0	0	0	0
Nowe Piekuty	0	0	2	2	0	0	0	0
Szepietowo	1	1	1	1	2	5	110	200
Wys. Maz. gm.	0	0	1	1	0	0	0	0
Zambrów m.	1	1	2	2	3	13	105	282
Kołaki Kość.	0	0	1	1	0	0	0	0
Rutki	0	1	1	1	0	1	0	8
Szumowo	1	1	1	1	0	1	0	12
Zambrów gm.	0	0	1	1	0	0	0	0
RAZEM LGD	10	12	22	23	18	39	470	1249

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015 r.) oraz na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Liczba ośrodków kultury i bibliotek nie uległa znaczącej zmianie w okresie 2006-2014. W omawianym okresie liczba ośrodków kultury zwiększyła się o dwa (w Rutkach i w Ciechanowcu) a liczba bibliotek/ filii o jedną (ubyła jedna w Wysokim Mazowieckim, a przybyło dwie w Ciechanowcu). Natomiast znacznemu zwiększeniu uległa liczba klubów i kół działających w domach kultury (z 18 do 39) oraz osób w nich działających (z 470 do 1249).

Tabela 45. Liczba świetlic wiejskich w gminie/mieście w 2014 r.

Jednostka administracyjna	Liczba świetlic	W tym wyremontowanych	Lokalizacja	W tym wyposażonych	Lokalizacja
Brańsk m.	0	0	-	0	-
Brańsk gm.	17	7	Puchały Stare, Kalnica, Kiersnowo, Holonki, Spieszyn, Patoki, Mień	15	Kadlubówka, Bronka, Poletyły, Brzeźnica, Kalnica, Patoki, Załuskie Kościelne, Kiersnowo, Puchały Stare, Załuskie Koronne, Spieszyn, Pruszanica Stara, Puchały Nowe, Holonki, Mień
Rudka	5	4 + 1 wybudowana	Rudka, Karp, Koce Borowe, Niemyje Ząbki, Olendy	0	-
Wys. Maz. m.	nd	nd	-	nd	-
Ciechanowiec	11	7	Kozarze; Radziszewo Sieńczuch; Czaje Wólka; Wojtkowice Stare; Skórzec; Pobikry Radziszewo	0	-

			Króle		
Czyżew	8	8	Dąbrowa Wielka, Siennica Lipusy, Siennica Święchy, Rosochate Kościelne, Dąbrowa Nowa Wieś, Dmochy Wochy, Kaczyn Herbasy, Kaczyn Stary	6	Dąbrowa Wielka, Siennica Lipusy, Siennica Święchy, Rosochate Kościelne, Dąbrowa Nowa Wieś Kaczyn Herbasy
Klukowo	8	0	-	0	-
Kulesze Kośc.	5	2	Kulesze Kościelne, Nowe Grodzkie	0	-
Nowe Piekuty	13	9	Jabłoń Śliwowo, Jabłoń Dąbrowa, Łopienie Jeże, Łopienie Szelągi, Nowe Żochy, Skłody Borowe, Hodyszewo, Nowe Piekuty, Jabłoń Kościelna	1	Nowe Piekuty
Szepietowo	6	5	Dąbrówka Kościelna, Dąbrowa – Łazy, Średnica - Pawłowieta, Szepietowo – Janówka, Dąbrowa – Moczydły	1	Wojny Szuby
Wys. Maz. gm.	10	0	-	1	Świętek Wielki
Zambrów m.	nd	nd	-	nd	-
Kołaki Kośc.	5	0	-	0	-
Rutki	6	1	Ożarki-Olszanka	1	Ożarki-Olszanki
Szumowo	13	1	Szumowo	1	
Zambrów gm.	24	1	Rykacze	1	Rykacze
RAZEM LGD	131	46	-	27	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015 r.)

W 2014 r. na obszarze LGD BnP funkcjonowało 131 świetlic wiejskich, w porównaniu do 102 takich obiektów w roku 2006. Imponująca jest też liczba świetlic wiejskich wyremontowanych i wyposażonych ze środków PROW 2006-2013 (odpowiednio 46 i 27 świetlic).

Podczas spotkań konsultacyjnych temat świetlic wiejskich był bardzo istotny i często poruszany. Z jednej strony wskazywano, iż **część tych wyremontowanych i wyposażonych obiektów praktycznie nie pełni swojej funkcji, jako miejsca spotkań i aktywizacji lokalnej społeczności i że konieczne jest podjęcie działań w tym kierunku.** Z drugiej strony wskazywano jeszcze miejscowości, gdzie takie miejsca powinny powstać lub być wyremontowane i wyposażone. Zwracano uwagę **na niezagospodarowaną przestrzeń publiczną oraz na potrzebę przywrócenia wielu zdegradowanym obiektom funkcji społecznych lub kulturalnych.**

Jednocześnie zauważano także, że w specyficznej sytuacji wysoko uprzemysłowionego rolnictwa tego obszaru, bardzo trudno jest o popularyzację różnego rodzaju działań aktywizujących, ponieważ bardzo często rolnicy i domownicy są tak bardzo nastawieni na działalność własnego gospodarstwa rolnego, że nie mają czasu, ani nie widzą żadnej potrzeby dodatkowej działalności.

Wielokrotnie także podkreślano podczas konsultacji, iż aby **dodatkowa oferta edukacyjna lub atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego (np. zajęcia artystyczne) prowadzona w świetlicach mogła objąć szerokie grono dzieci i młodzieży, to wcześniej należy do niej zachęcić (poprzez aktywne uczestnictwo w zajęciach lub organizację pokazów, czy spotkań) rodziców.** Wg uczestników spotkań bardzo często właściciele dużych i dobrze prosperujących gospodarstw rolnych nie widzą potrzeby, by ich dzieci uczestniczyły w takich zajęciach, „gdyż nie przynoszą one żadnej korzyści, a dzieci i młodzież są potrzebne do pomocy w pracach gospodarskich”.

Zwracano też uwagę, iż zarówno młodzież opuszczająca szkoły, jak i dorośli, nie posiadają dostatecznych kompetencji zawodowych w stosunku do wymogów lokalnego rynku pracy (np. wskazywano brak wykwalifikowanych pracowników do obsługi zwierząt, czy maszyn rolniczych). **Dodatkowa oferta edukacyjna, szczególnie w zakresie umiejętności zawodowych, mogłaby tę lukę przynajmniej częściowo wypełnić.**

W 2014 na obszarze LGD funkcjonowały trzy kina (Zambrów, Wysokie Mazowieckie i Szepietowo) oraz 12 muzeów i izb pamięci, z których najważniejszym jest niewątpliwie Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu. Z innych obiektów wymienić należy: Muzeum Ziemi Czyżewskiej i Izbę Tradycji Szlacheckiej i Włosciańskiej w Wojnach Szubach.. Izby pamięci zlokalizowane są zaś w Kalnicy, w Wysokiem Mazowieckiem, Nowych Piekutach, Szepietowie, Zambrowie i Rutkach-Kossakach.

Infrastruktura sportowa i rekreacyjna obszaru LGD to 7 stadionów (Rudka, Wysokie Mazowieckie m., Ciechanowiec, Czyżew, Szepietowo, Zambrów m., Kołaki Kościelne) i 58 boisk, przy czym liczba tych ostatnich uległa podwojeniu w latach 2006-2014.

Tabela 46. Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat w 2006 i 2013 r.

Jednostka terytorialna	dzieci ogółem w wieku 3-5 lat		dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym		odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013
	osoba	osoba	osoba	osoba	%	%
Brańsk m.	112	130	49	74	43,8	56,9
Brańsk gm.	193	156	3	75	1,6	48,1
Rudka	59	58	0	22	0,0	37,9
Wys. Maz. m.	293	335	138	329	47,1	98,2
Ciechanowiec	242	244	35	140	14,5	57,4
Czyżew	193	226	24	123	12,4	54,4
Klukowo	145	142	3	91	2,1	64,1
Kulesze Kość.	105	108	0	59	0,0	54,6
Nowe Piekuty	118	152	42	100	35,6	65,8
Szepietowo	198	248	3	138	1,5	55,6
Wys. Maz. gm.	203	171	3	82	1,5	48,0
Zambrów m.	654	680	322	613	49,2	90,1
Kołaki Kość.	65	71	2	45	3,1	63,4
Rutki	178	203	0	95	0,0	46,8
Szumowo	135	180	14	114	10,4	63,3
Zambrów gm.	320	304	14	77	4,4	25,3
Razem LGD	3213	3408	652	2177	20,3	63,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Liczba dzieci w wieku 3-5 lat objętych opieką przedszkolną wynosiła w roku 2013: 2177 dzieci i stanowiło to 63,9% wszystkich dzieci w tym wieku. W okresie 2006-2013 odnotowano znaczący wzrost odsetka tych dzieci (z 20,3% w roku 2006). Na obszarze LGD funkcjonuje 75 przedszkoli i punktów przedszkolnych i liczba ta w stosunku do roku 2006 wzrosła o 13. Natomiast w trakcie spotkań konsultacyjnych – obok niewystarczającej ilości miejsc w przedszkolach - pojawiał się temat zbyt krótkiego czasu pracy przedszkoli, np. tylko do godz. 13⁰⁰. **Rozwiązaniem tego problemu byłoby wprowadzenie zajęć dodatkowych do przedszkoli, co jednocześnie wydłużyłoby czas ich pracy, zapewniając większą mobilność zawodową rodziców.**

Tabela 47. Dzieci objęte opieką w żłobkach

Jednostka terytorialna	dzieci w wieku do 3 lat ogółem		dzieci objęte opieką w żłobkach		odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013
	osoba	osoba	osoba	osoba	%	%
Brańsk m.	92	95	0	0	0,0	0,0
Brańsk gm.	198	173	0	0	0,0	0,0
Rudka	52	41	0	0	0,0	0,0
Wys. Maz. m.	262	297	0	0	0,0	0,0
Ciechanowiec	207	195	0	0	0,0	0,0
Czyżew	210	187	0	0	0,0	0,0

Klukowo	150	135	0	0	0,0	0,0
Kulesze Kość.	110	94	0	0	0,0	0,0
Nowe Piekuty	107	124	0	0	0,0	0,0
Szepietowo	221	210	0	0	0,0	0,0
Wys. Maz. gm.	173	199	0	0	0,0	0,0
Zambrów m.	569	601	0	30	0,0	5,0
Kołaki Kość.	56	80	0	0	0,0	0,0
Rutki	204	154	0	0	0,0	0,0
Szumowo	143	165	0	0	0,0	0,0
Zambrów gm.	331	277	0	0	0,0	0,0
Razem LGD	3085	3027	0	30	0,0	1,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl (marzec 2015)

Na obszarze LGD funkcjonuje tylko jeden żłobek, w Zambrowie (w Miejskim Przedszkolu nr 6), w którym opieką objęte było w roku 2013 trzydzieścioro dzieci w wieku do lat 2. Brak wystarczającej liczby tego typu placówek sygnalizowali głównie mieszkańcy miast (Zambrów, Wysokie Mazowieckie, Brańsk, czy Ciechanowiec). Biorąc pod uwagę fakt, iż pozostałe tereny to w dużej mierze obszary rolne, mieszkańcy raczej nie zgłaszali potrzeby tworzenia żłobków, natomiast na spotkaniach konsultacyjnych pewne zainteresowanie wzbudziły kluby malucha.

Tabela 48. Liczba szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich na terenie LGD w 2006 i 2014 r.

Jednostka terytorialna	liczba szkół podstawowych		liczba szkół gimnazjalnych		liczba szkół ponadgimnazjalnych/ średnich	
	2006	2014	2006	2014.	2006	2014
Brańsk m.	1	1	1	1	1	1
Brańsk gm.	6	3	2	2	0	0
Rudka	2	2	1	1	2	2
Wys. Maz. m.	1	1	1	1	3	3
Ciechanowiec	4	4	1	1	1	1
Czyżew	3	3	2	2	1	1
Klukowo	4	4	1	1	0	0
Kulesze Kościelne	1	1	1	1	0	0
Nowe Piekuty	4	2	2	2	0	0
Szepietowo	5	5	1	1	0	0
Wys. Maz. gm.	5	2	1	1	0	0
Zambrów m.	3	3	3	3	5	5
Kołaki Kość	2	2	1	1	0	0
Rutki	3	3	1	1	0	0
Szumowo	5	5	1	1	0	0
Zambrów gm.	7	6	1	1	0	0
RAZEM LGD	56	47	21	21	13	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015r.)

W przeciwieństwie do liczby przedszkoli, liczba szkół podstawowych w omawianym okresie uległa zmniejszeniu o 9. W gminie wiejskiej Brańsk likwidacji uległy 3 placówki, z tego jedna w Koszewie przestała istnieć, a dwie w Świrydach i Chojewie stały się filiami szkół w Domanowie i Holonkach; w gminie Nowe Piekuty likwidacji uległy szkoły w miejscowościach Hodyszewo i Kostry Noski; w Wysokie Mazowieckie gm. przestały istnieć 3 szkoły w miejscowościach: Dąbrowa-Dzięciel, Kalinowo-Czosnowo, Gołasze-Puszcza; zaś w Zambrów gm. szkoła w miejscowości Przeździecko Mroczyki.

Natomiast liczba szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych nie uległa zmianie. Najwięcej szkół ponadgimnazjalnych znajduje się w miastach: Zambrów (5) i Wysokie Mazowieckie (3) oraz w gminie Rudka (2). Na obszarze LGD nie funkcjonuje żadna szkoła wyższa. Uczestnicy konsultacji, w tym przedstawiciele szkół, podkreślali potrzebę organizacji zajęć dodatkowych dla dzieci. Ponadto zwracano uwagę na zwiększającą się liczbę uczniów z orzeczeniami dysfunkcji i opiniami poradni psychologiczno-pedagogicznych, wymagającymi indywidualnego wsparcia.

Tabela 49. Przzychodnie i szpitale na terenie LGD w 2006 i 2014 r.

Jednostka terytorialna	Liczba ośrodków zdrowia/ przychodni		Liczba szpitali	
	w 2006 r.	w 2014 r.	w 2006 r.	w 2014 r.
Brańsk m.	3	3	0	0
Brańsk gm.	1	1	0	0
Rudka	1	1	0	0
Wys. Maz. m.	2	5	1	1
Ciechanowiec	2	3	1	0
Czyżew	2	2	0	0
Klukowo	3	3	0	0
Kulesze Kościelne	1	1	0	0
Nowe Piekuty	2	3	0	0
Szepietowo	1	1	0	0
Wys. Maz. gm.	1	1	0	0
Zambrów m.	6	18	1	1
Kołaki Kość.	1	1	0	0
Rutki	2	2	0	0
Szumowo	2	2	0	0
Zambrów gm.	1	1	0	0
RAZEM LGD	31	48	3	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z gmin (marzec 2015 r.)

W zakresie opieki zdrowotnej na obszarze LGD w roku 2014 funkcjonowały 2 szpitale: w Wysokiem Mazowieckiem i Zambrowie. Likwidacji uległ natomiast szpital w Ciechanowcu. Liczba ośrodków zdrowia wrosła z 31 w roku 2006 do 48 w roku 2014.

III. 12. Grupy defaworyzowane i pomoc społeczna

Ustawowa granica ubóstwa to kwota dochodu na osobę w rodzinie, która uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia. Wg danych GUS w województwie podlaskim w roku 2013 do pomocy takiej uprawnionych było 10,3% mieszkańców. W skali kraju wskaźnik ten był niższy o 2,0% i wynosił 8,3%.

Tabela 50. Korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2009-2013

Jednostka terytorialna	gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej (gospodarstwo)					osoby w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej (osoba)					udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem (%)				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
POLSKA	1 216 821	1 203 497	1 147 913	1 165 811	1 211 290	3 463 031	3 338 703	3 103 832	3 111 054	3 204 830	9,07	8,67	8,05	8,07	8,33
PODLASKIE	42 549	42 060	41 974	41 809	44 889	128 184	122 773	119 227	117 584	122 855	10,77	10,20	9,93	9,81	10,28
Brańsk m.	163	140	135	130	142	438	375	312	302	350	11,58	9,61	8,03	7,79	9,05
Brańsk gm.	145	143	140	156	152	628	614	591	621	657	10,04	9,71	9,40	10,02	10,75
Rudka	93	99	111	98	108	328	341	364	295	337	15,75	16,62	17,97	14,70	16,99
Wys. Maz. m.	85	94	101	104	124	247	236	252	259	302	2,66	2,48	2,65	2,73	3,18
Ciechanowiec	311	279	302	307	303	934	800	841	861	846	10,04	8,60	9,15	9,44	9,33
Czyżew	130	121	122	121	113	416	365	379	360	344	6,36	5,52	5,74	5,46	5,25
Klukowo	165	148	147	168	185	646	590	585	610	651	14,21	12,73	12,73	13,36	14,29
Kulesze Kość.	80	81	75	77	83	371	357	341	331	348	11,17	10,80	10,39	10,17	10,81

Nowe Piekuty	89	78	81	84	87	332	310	298	320	332	8,22	7,53	7,23	7,79	8,12
Szepietow o	141	113	130	140	138	488	410	447	465	454	6,64	5,55	6,06	6,37	6,29
Wys. Maz. gm.	49	53	60	79	89	214	243	254	301	341	4,10	4,52	4,74	5,57	6,34
Zambrów m.	689	713	712	778	795	1 767	1 736	1 715	1 846	1 825	7,90	7,59	7,54	8,15	8,13
Kołaki Kośc.	76	66	68	64	61	326	279	276	257	245	13,65	11,50	11,33	10,58	10,15
Rutki	217	224	220	235	237	779	788	720	748	752	13,06	13,15	12,11	12,73	12,96
Szumowo	59	58	70	61	69	204	200	241	200	230	4,21	4,02	4,82	4,01	4,62
Zambrów gm.	162	179	190	207	223	528	591	602	630	651	5,97	6,63	6,72	7,01	7,25
Razem LGD	2 654	2 589	2 664	2 809	2 909	8 646	8 235	8 218	8 406	8 665	8,15	7,65	7,66	7,87	8,16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl, (marzec 2015)

Liczba osób korzystająca z pomocy społecznej nieznacznie spadała w latach 2009-2011, by ponownie ulec podwyższeniu w roku 2013 i 2014. Porównując dane z roku 2009 i 2014 możemy stwierdzić, że generalnie na obszarze LGD liczba ta prawie nie uległa zmianie (wzrost o 0,18%).

Jeżeli przyjąć ustawową granicę ubóstwa, która zgodnie z obowiązującą ustawą, uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej, to w gminach LGD BnP udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem waha się od 3,18% w Wysokie Mazowieckie m., po 16,99% w gminie Rudka (2013 r.). Biorąc pod uwagę fakt, iż wskaźnik ten w skali kraju w 2013 roku wynosił - 8,33%; a dla województwa podlaskiego - 10,28%, należy stwierdzić, że ubóstwo jest dość poważnym problemem na obszarze LGD BnP. Aż w 6 gminach Partnerstwa wskaźnik ten przekracza 10%, a w kolejnych czterech się do niego zbliża. Warto też zauważyć, że w większości gmin wskaźnik ten jest odwrotnie proporcjonalny do rejestrowego poziomu bezrobocia, co pokazuje jak wielką skalą jest ukryte bezrobocie w rolnictwie na tym obszarze.

Jednocześnie uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazywali często na pasywną i roszczeniową postawę osób objętych pomocą społeczną. Wskazywali też, że duża część osób bezrobotnych zarejestrowanych, a także tych określanych „bezrobociem ukrytym na wsi” de facto nie jest zainteresowana podjęciem żadnej pracy. **Dlatego tak bardzo ważne i zgłaszane przez uczestników konsultacji są wszelkie formy wsparcia inicjatyw służących niwelowaniu ubóstwa, inicjatyw na rzecz włączenia społecznego oraz większej dostępności obiektów świadczących usługi na rzecz osób korzystających z pomocy społecznej.**

Tabela 51. Korzystający ze świadczeń rodzinnych

Jednostka terytorialna	rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci					dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny					udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
	-	-	-	-	-	os.	os.	os.	os.	os.	%	%	%	%	%
POLSKA	1 696 100	1 540 801	1 416 015	1 285 312	1 196 479	3 002 808	2 722 199	2 507 919	2 285 810	2 125 987	41,1	37,6	35,1	32,2	30,2
PODLASKIE	601 41	552 23	510 94	465 48	434 69	110 825	101 230	933 06	849 25	787 09	47,7	44,2	41,8	38,4	36,4
Brańsk m.	261	230	198	179	187	455	403	353	328	316	59,4	53,3	48,0	45,2	44,3
Brańsk gm.	353	351	357	329	299	765	740	690	651	588	57,5	57,5	55,3	52,9	50,3
Rudka	136	131	126	116	106	270	252	240	213	188	59,6	57,8	58,5	53,4	48,6
Wys. Maz. m.	297	237	196	174	158	485	395	334	286	276	25,1	21,0	18,0	15,5	15,3
Ciechanowiec	513	477	440	423	399	945	872	782	721	703	52,6	49,8	47,6	44,8	44,6
Czyżew	332	294	270	244	222	681	603	560	514	459	48,1	43,5	40,8	37,9	34,1

Klukowo	266	255	257	239	215	581	550	540	480	435	59,5	56,9	58,6	52,7	49,0
Kulesze Kość.	234	220	217	202	187	493	467	457	427	396	68,4	67,8	68,2	65,0	62,3
Nowe Piekuty	220	206	186	177	154	484	450	408	381	338	54,6	49,7	46,1	43,5	40,6
Szepietowo	334	300	276	274	259	727	663	609	562	506	44,8	42,1	39,9	37,4	35,3
Wys. Maz. gm.	300	281	273	251	238	600	555	532	488	462	48,3	47,8	47,1	43,0	41,3
Zambrów m.	1 047	913	856	836	801	1 898	1 691	1 555	1 486	1 429	42,5	38,5	36,8	35,7	35,1
Kołaki Kość.	137	135	133	119	103	302	289	266	243	217	61,0	59,6	55,1	50,6	46,1
Rutki	483	455	426	389	345	909	889	809	742	670	68,5	69,0	65,0	60,1	57,4
Szumowo	264	253	245	241	229	542	521	510	486	455	52,7	48,2	48,2	46,2	43,3
Zambrów gm.	507	481	463	417	410	1 050	991	944	873	826	50,6	49,6	47,9	44,2	42,2
Razem LGD	5 684	5 219	4 919	4 610	4 312	11 187	10 331	9 589	8 881	8 264	50,6	46,9	44,9	42,6	40,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl, (marzec 2015).

Na obszarze LGD, mimo tendencji spadkowej, wysoki jest również udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku. Podstawą wypłaty zasiłku rodzinnego jest kryterium dochodowe, które w latach 2008-2010 wynosiło 504,00 zł na osobę lub 583,00 zł, jeżeli w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne.

Tabela 52. Wskaźnik deprywacji lokalnej, tj. liczba osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie na każde 1000 mieszkańców

Jednostka terytorialna	2012	2013	2014	Prognoza na 2015
Brańsk m.	78,17	89,22	83,01	83,01
Brańsk gm.	97,48	106,51	110,11	110,11
Rudka	148,48	175,91	148,19	152,11
Wysokie Mazowieckie m.	27,77	32,94	29,36	29,28
Ciechanowiec	97,79	93,68	87,72	87,70
Czyżew	55,54	53,13	54,20	53,22
Klukowo	137,98	147,47	152,51	149,22
Kulesze Kościelne	103,23	109,97	96,61	102,03
Nowe Piekuty	88,10	81,66	82,40	82,40
Szepietowo	66,96	66,13	64,19	64,58
Wysokie Mazowieckie gm.	56,80	63,79	61,74	60,94
Zambrów m.	82,63	81,20	74,92	74,92
Kołaki Kościelne	109,92	101,49	83,68	83,78
Rutki	128,34	131,87	113,77	114,64
Szumowo	50,58	45,00	41,18	42,03
Zambrów gm.	72,43	75,15	65,24	65,24
Razem LGD	80,93	82,58	77,15	77,21

Źródło: opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej, ROPS Białystok, czerwiec 2015

Także wskaźnik deprywacji lokalnej, liczący osoby w rodzinach, którym przyznano świadczenie pomocy społecznej na 1000 mieszkańców jest w gminach obszaru LGD BnP odwrotnie proporcjonalny do rejestrowego poziomu bezrobocia. I tak w gminie miejskiej Wysokie Mazowieckie wynosi on w roku 2014 29,28 osoby, a w gminach Rudka i Klukowo odpowiednio 148,19 i 152,51 osób.

Na obszarze LGD, poza Gminnymi i Miejskimi Ośrodkami Pomocy Społecznej, funkcjonują następujące instytucjonalne formy wsparcia osób wykluczonych (dane za rok 2014):

- Dom Pomocy Społecznej w Brańsku
- Dom Pomocy Społecznej w Kozarzach
- Warsztaty Terapii Zajęciowej w Gimnazjum w Wysokim Mazowieckiem
- Warsztaty Terapii Zajęciowej Stowarzyszenie na rzecz osób niepełnosprawnych „NATURA” w Kozarzach
- Warsztaty Terapii Zajęciowej w Szumowie
- Zakład Aktywności Zawodowej KRES w Zambrowie
- Noclegownia dla bezdomnych w Zambrowie

- Świetlica Socjoterapeutyczna „Arkadia” przy Szkole Podstawowej nr 1 w Wysokim Mazowieckiem
- Świetlica Socjoterapeutyczna „Promyk Dnia” w Rudce

Na całym obszarze w roku 2014 działała tylko jedna spółdzielnia socjalna (Spółdzielnia socjalna „Pasja” w Rudce).

Tabela 53. Prognozowa w 2014 r. liczba i odsetek osób w wieku 20-29 lat na terenie LGD

Jednostka terytorialna	2015		2018		2025	
	osoba	%	osoba	%	osoba	%
POLSKA	5 248 995	100,00	2 575 723	100,00	3 759 479	100,00
PODLASKIE	173 265	3,30	83 918	3,26	117 522	3,13
Powiat bielski	7 882	4,55	3 754	4,47	5 083	4,33
Powiat wysokomazowiecki	8 711	5,03	3 992	4,76	5 983	5,09
Powiat zambrowski	6 494	3,75	3 048	3,63	4 596	3,91

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl, (maj 2015).

Z danych statystycznych prognozowanych wynika, iż w 2015 r. udział osób młodych w ogólnej populacji w województwie podlaskim w odniesieniu do kraju wynosi 3,3%. Z najbardziej zbliżonych danych tj. obszar trzech powiatów obejmujących LGD BnP wynika, iż odsetek ten w każdym z powiatów jest większy niż średnio w województwie. Prognozuje się w 2018 roku spadek liczby osób młodych zarówno w kraju, województwie, jak i we wspomnianych powiatach. Natomiast kolejna prognoza na rok 2025 pokazuje spadek w woj. podlaskim, zaś wzrost w powiatach: wysokomazowieckim i zambrowskim, których ludność ma bardzo duży udział w liczbie ludności obszaru LGD. Analiza powyższych danych każe stwierdzić, iż grupą w trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej są i będą w kolejnych latach osoby młode.

Wzmocnieniem tej tezy są wyniki konsultacji społecznych: na wszystkich spotkaniach konsultacyjnych także wskazano jako grupę defaworyzowaną **osoby młode do 29 r.ż.**, zarówno te bezrobotne jak i poszukujące pracy. Ponadto podczas spotkań zauważono potrzebę zogniskowania działań aktywizujących na osobach młodych nawet uczących się.

Podczas konsultacji społecznych podnoszony był często problem osób po 50 r.ż. Są to osoby, które z różnych względów zbyt wcześnie wypadły z rynku pracy. Zdaniem uczestników naszych konsultacji społecznych w wieku pow. 50 roku życia oczekiwania pracodawców częstokroć wykluczają osoby starsze. Osoby 50+ twierdzą, że pracodawcy postrzegają ich w stereotypowy sposób, boją się ich problemów zdrowotnych, złych nawyków z poprzednich miejsc pracy i trudności z przystosowaniem się do nowych warunków. Ten niekorzystny trend utrzymuje się, mimo iż osoby 50+ korzystają z wielu źródeł i instytucji pośrednictwa pracy, takich jak powiatowe urzędy pracy, Internet, prasa, znajomi. Posiadają dużą wiedzę na temat lokalnego rynku pracy. Fakty te przemawiają za zaliczeniem **osób powyżej 50 r.ż.** do grupy defaworyzowanej.

W związku z wdrażaniem instrumentu RLKS grupami defaworyzowanymi będą również **osoby lub rodziny zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym** zdefiniowane w Wytocznych w zakresie zasad realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w perspektywie 2014-2020 (Rozdział III. pkt 11) tj.:

1. osoby lub rodziny korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej
2. osoby uzależnione od alkoholu
3. osoby przebywające w pieczy zastępczej lub opuszczające pieczę zastępczą oraz rodziny przeżywające trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych,
4. osoby nieletnie, wobec których zastosowano środki zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości
5. osoby przebywające w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii
6. osoby z niepełnosprawnością
7. rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością, o ile co najmniej jeden z rodziców lub opiekunów nie pracuje ze względu na konieczność sprawowania opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością
8. osoby zakwalifikowane do III profilu pomocy
9. osoby niesamodzielne
10. osoby bezdomne lub dotknięte wykluczeniem z dostępu do mieszkań w rozumieniu
11. osoby odbywające kary pozbawienia wolności
12. osoby korzystające z PO PŻ